

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Hekrova 805, 149 00 Praha 4

Písemná práce k bakalářské zkoušce

Kriminalita mladistvých

Petr Jarolímek

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Vedoucí práce: PhDr. Jan Toman

AKADEMICKÝ ROK: 2007 / 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 18. 8. 2008

Petr Jarolímek

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Tomanovi za pomoc a podporu při psaní. Dále děkuji muži, který mi umožnil splnit si praktickou část v projektu, který řídí a Michalovi, klientovi tohoto sdružení, že byl ochotný poskytnout mi svůj životní příběh ke zpracování.

Úvod.....	5
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmů.....	7
1.1 Kriminalita.....	7
1.2 Kriminologie.....	7
1.3 Mladistvý.....	7
1.5 Delikvence.....	7
2. Historie pohledu na fenomén kriminality a teorie kriminality.....	9
2.1 Biologické teorie kriminality.....	9
2.2 Psychologické teorie kriminality.....	11
2.3 Sociologické teorie kriminality.....	12
3 Mohou za kriminální chování geny?.....	14
3.1 Výzkum dvojčat	14
3.2 Výzkum adoptovaných dětí.....	15
4 Výzkumy a teorie týkající se hormonů testosteronu a serotoninu.....	18
4.1 Výzkumy serotoninu.....	18
4.2 Výzkumy testosteronu.....	19
5. Etiologie kriminogenních poruch.....	21
5.1 Prenatální období.....	21
5.2 Rodina jako původce kriminogenního chování.....	22
5.3 Vrstevnické skupiny.....	23
5.4 Vliv médií na kriminalitu mladistvých.....	24
5.5 Úvaha o škodlivosti počítačových her.....	26
5.6 Problémy ústavní výchovy a její možný vliv na budoucí kriminalitu dětí a mladistvých.....	27
6 Faktory související s delikvencí mladistvých.....	31
6.1 Vzdělání dosahované rodiči mladistvých delikventů.....	31

6.2 Kriminalita, které se mladiství dopouštějí nejčastěji.....	32
6.3 Statistika týkající se kriminality mužů a žen.....	33

7 Zavedené tresty, penitenciální psychologie.....35

7.1 Rozdělení trestních opatření podle závažnosti.....	35
7.2 Alternativní druhy trestů k trestu odnětí svobody.....	36
7.3 Vězení a jeho dopad na osobnost.....	39

EMPIRICKÁ ČÁST

8 Michal.....43

8.1 Seznámení s Michalem.....	43
8.2 Michalův příběh.....	43
8.3 Michalův život dnes.....	44
8.4 Mé pocity z rozhovoru s Michalem.....	47

Diskuse.....49

Závěr.....51

Soupis bibliografických citací.....52

Úvod

Kriminalita mladistvých je fenomén, který je v dnešní době hojně diskutován. Média nás zásobují hrůzostrašnými informacemi o kriminálních činech spáchaných dětmi a mladistvými, nad kterými se musí pozastavit i ti nejotřelejší jedinci. V souvislosti s těmito činy probíhá debata o hranici trestní odpovědnosti, která vždy najde hojný počet odpůrců i stoupenců a nemá konce. Zejména proto, že kriminalita dětí a mladistvých nemá snadné řešení. Argumentem mluvícím proti snížení trestní odpovědnosti je fakt, že nejvíce antisociálních způsobů chování a dovedností se děti i mladiství naučí v ústavech a ve vězení. Naopak někteří zastánci takového opatření zase říkají, že by vedlo k větším obavám z represí, a tím by zároveň fungovalo jako prevence. Myslím, že tento problém nevyřeší vyšší sankce viníků, protože pokud není člověk jako celek osobnostně, morálně a v neposlední řadě též geneticky disponovaný tak, aby sám korigoval své chování, je za nedostatečných preventivních opatření otázkou času a příležitosti, kdy se negativní složka osobnosti projeví, a to za jakkoli vysokých trestů. Můžeme mluvit o tom, že takoví lidé nejsou viníky, ale oběťmi špatných rodičů, party či jiného sociálního útvaru. Také můžeme polemizovat o jejich genetické výbavě, tedy v podstatě o tom, zda mají vzhledem ke svým fyziologicky daným psychickým možnostem vůbec šanci žít život jinak. Pokusím se na tyto otázky ve své práci blíže podívat.

V první kapitole vymezují pojmy, které jsou s danou problematikou spojeny. Ve druhé kapitole píšou o historii pohledu na kriminalitu a některých teoriích, které se jí pokouší vysvětlit. Třetí část je věnována výzkumům, které se zabývaly genetikou a snažily se najít odpovědi na otázku dědičnosti některých kriminogenních faktorů, kapitola čtvrtá pojednává o významných výzkumech hormonů testosteronu a serotoninu.

Pátá kapitola je zaměřena na následující témata: rodina jako původce kriminality mladistvých delikventů, vliv vrstevnických skupin, vliv médií na kriminalitu mladistvých a potenciální vliv ústavní výchovy na kriminalitu dětí a mladistvých. K části zabývající se vlivem médií, především televize, jsem připojil svou úvahu o škodlivosti počítačových her. V šesté kapitole uvádím statistiky vzdělanosti rodičů mladistvých odsouzených k pobytu ve vězení v Opavě a Všehrdech, dále statistiky kriminálního zastoupení žen a mužů a statistiky nejčastější kriminality mladistvých.

V sedmé kapitole píše o trestech, které jsou u nás v současnosti pro mladistvé zavedeny, alternativních trestech k trestu odnětí svobody u nás a ve Spojených státech amerických, a dále o vlivu vězení na psychiku odsouzených. Kapitola osmá

je věnována praktické části, zachycuji v ní příběh jednáctiletého Michala, který si přivydělává prostitucí, v minulosti se jí živil a jeho život je plný témat, o kterých ve své práci píše.

1 Vymezení pojmů

1.1 Kriminalita

V latinsko-českém, česko-latinském slovníku slovo kriminalita nejvíce odpovídá latinskému tvaru slova *crimatio*, což ovšem neznamena kriminalitu ve smyslu zločinnosti, ale jeho význam je obvinění, žaloba (SEDLÁČEK, 1917, s. 135). Etymologický slovník uvádí pouze výraz kriminál, převzatý z německého *Kriminal*, které se vyvinulo z latinského *criminalis*, nejpůvodněji *crimen* - zločin (HOLUB, J. a LYER, S. 1982, s. 268). Slovník cizích slov vymezuje význam tohoto slova jednoduše jako zločinnost, trestnou činnost (LINHART aj., 2004, s. 212).

V sociologickém slovníku je možné tento výraz najít pod definicí označující způsob chování porušující normy (JANDOUREK, 2001, s. 133).

1.2 Kriminologie

Hartl a Hartlová termín kriminologie charakterizují jako vědu o rozsahu a druzích trestné činnosti a o možnostech, jak jí předcházet (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 278). Jandourek k tomuto výrazu píše, že označuje disciplínu, zabývající se zkoumáním zločinu, společenskou reakcí na něj a způsoby prevence před ním (JANDOUREK, 2001, s. 133). Rozšiřuje tedy vnímání této disciplíny o sociální prvek společenské reakce na kriminální chování. Norbert Sillamy ve svém psychologickém slovníku kriminologii popisuje jako vědu, která zkoumá příčiny antisociálního chování člověka a hledá prostředky jak mu zabránit (SILLAMY, 2001, s. 103).

1.4 Mladistvý

Podle Hartla a Hartlové je mladistvý jedincem ve věku od 15 do 18 let (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 320).

1.5 Delikvence

Sociologický slovník uvádí delikvenci jako způsob chování odporující platným společenským normám. Je to termín etický, nikoli právní, zahrnuje jak skutky trestné, tak ty, které trestnými nejsou, např. pro nízký věk pachatelů. Je to tedy pojem širší než kriminalita (JANDOUREK, 2001, s. 55).

Slovník Hartla a Hartlové nepopisuje delikvenci tak detailně, v jejich vyložení též chybí prvek odlišující činy postižitelné a ty, které jsou nepostižitelné. Delikvence je pro ně synonymem k termínu antisociální jednání, popsané jako nepřátelské, se záporným postojem k druhým lidem, škodící společnosti, v první řadě kriminální činy včetně terorismu (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 100). V psychologickém slovníku od N. Sillamyho je možno najít význam delikvence jako porušování zákonů společnosti (SILLAMY, 2001, s. 38).

2 Historie pohledu na fenomén kriminality a teorie kriminality

2.1 Biologické teorie kriminality

Biologické teorie vycházely z předpokladu, že člověk je již nějakým způsobem charakterově a morálně determinován již od narození. Mají kořeny v antice, kdy poruchy charakteru, morálního chování či vývoje a také nemoci, byly přičítány nerovnováznému rozložení čtyř základních tekutin v organismu – cholé, melancholé, flegma, sangvé. Autorem tohoto schématu byl Galenos a ještě před ním přišel s popisem individuálních vlastností na základě typových kategorií Hippokrates. Rozlišoval mezi habitus phtysicus – úzký, dlouhý a habitus apoplecticus – člověk krátký, široký, tlustý (FÜRST, 1997).

V 15. a 16. století byl v Evropě zdůrazňován nejen vztah víry a morálky, ale i vztah mezi fyziologií a charakterem či chováním člověka. Bradavice, chybějící či přebývající prsty, zvláštní tvar čela a jiné anomálie, byly považovány za „Boží prst“ a jejich nešťastný majitel často končil upálením, či oběšením.

V 18. století Franz Josef Gall propracoval teorii zvanou frenologie. Vycházela z předpokladu, že člověk je takový, jak velké má určité části mozku (velikost znamenalo synonymum pro vývojovou úroveň, čím větší, tím vyvinutější). Důležité byly tvar a výrůstky na lebce. Gallovy stoupenci byli též Spurzheim a G. Combé, který založil dlouhou tradici frenologického zkoumání v Německu, kde získala mnoho příznivců. Dokonce ještě sto let poté, co Gall svou teorii stvořil, se ve věznicích pořizovaly odlitky hlav odsouzených, aby se připravily na další měření a zkoumání. Největší zásluhou frenologie je, že položila základ tvorby profilů pachatelů a tvorby prevence. Úspěšně se rozvíjela do poloviny 19. století, kdy již bylo definováno 42 jednotlivých schopností (LANDOVSKÝ, M. *Frenologie, fyziognomie, gesta, řeč těla, čtení z tváře* /online/. c2008, poslední aktualizace 29. 02. 2008, možno najít na <http://www.orbispictus.cz/skolahvezda/fyziognomie.html>).

Frenologie byla reduktivní a spekulativní, její závěry se nepotvrdily. Byla v historii též několikrát zneužita, např. nacisty, kteří ji využívali k vyzdvihování árijské rasy nad ostatní a sloužila jim jako záminka k vyvražďování příslušníků ras jiných.

Ve století 19. vznikla též pozitivistická kriminologie, která spatřovala původ zločinného chování v narušeném vývoji individua, jehož abnormita se manifestuje v oblasti tělesné, duševní i morální. Takový člověk se kriminálně nejen chová, ale i vypadá.

Ve Spojených státech amerických vznikla kriminálně-antropologická škola, podle které deviace vzniká důsledkem působení převážně negativních činitelů na jedince, kteří nejsou schopni tomuto tlaku úspěšně čelit a prosadit se v podmínkách boje o vlastní existenci. Z pozitivistických tradic také vychází konstituční typologie, která se pokouší přiřadit k jednotlivým tělesným typům určité psychické vlastnosti. Slavné jsou typologie Kretschmera a Sheldona (FÜRST, 1993). William H. Sheldon inspirovaný Kretschmerem a jeho typologií, se pokusil prokázat, že izomorfní typ, který je svalově velmi dobře vybavený, atleticky stavěný, má na svědomí ve zvýšené míře agresivní a násilnické chování, zejména při juvenilní kriminalitě (JEDLIČKA aj., 2004).

Regresi na nižší stupně evoluce a organického vývoje u lidí dopouštějících se kriminálního chování, tzv. rozených zločinců, předpokládal v 19. století italský vězeňský lékař Cesare Lombroso. „Rození kriminálníci“, jak tyto lidi nazýval, se podle něj vyznačovali atavismy a fyzickými stigmaty, které měly podle Lombrosa přímý vztah k deviantnímu chování. Vzhledem k tomu, že zastoupení rysů, které v rámci své teorie pokládal za ukazatele k deviantnímu charakteru, byly v pozdějších výzkumech ve stejném množství prokázány v nedelikventní populaci, jsou Lombrosovi rané teorie pokládány za scestné (JEDLIČKA aj., 2004).

V 19. století a v první polovině 20. století se ve Spojených státech staly populární genealogické studie, ve kterých se inteligence dědí z generace na generaci a lze ji odvodit z rozboru osudů předků. Tyto teorie měly často rasistický podtext a byly rasisticky interpretovány. Kromě Spojených států byly tyto teorie rozpracovány i ve Velké Británii, např. F. Galtonem.

Operaci mozku nazývanou lobotomie poprvé použili současně a nezávisle na sobě Ital Mario Fiamberti a Portugalec Antonio Egas Moniz (1874 - 1955). Roku 1936 byla poprvé provedena na lidech. Moniz za ni v roce 1949 obdržel Nobelovu cenu za lékařství. Měla za úkol snížit agresivitu u zločinců, ale užívala se i při léčení některých jiných onemocnění, např. schizofrenie. Protože byla agresivita lokalizována do oblasti čelních mozkových laloků, přerušovalo se lobotomií spojení mezi laloky a zbytkem mozku. Tato technika byla velmi populární a masově se užívala ve státních nemocnicích v USA, kde se léčili chudí (ÜBERHANS, A. *Lobotomie*. /online/. c2007. Poslední aktualizace 23. 8. 2008. Možno najít na <http://kastani.blogspot.com/2007/11/lobotomie.html>). Dnes se tento zákrok

považuje za medicínsky nepřijatelné řešení, protože pacienti se po něm stávali katatonickými.

Od 80. let 20. stol. výše zmíněné biologické teorie pod vlivem rozvoje medicíny a moderní biologie ustupují a utváří se komplexní disciplína biokriminologie, která se zaměřuje na fyzické aspekty psychologických poruch a onemocnění. Biologické přístupy není možné absolutizovat, lidé jsou však biologickým organismem a do jisté míry proto podléhají biologickým zákonům, což nelze ignorovat.

2.2 Psychologické teorie kriminality

Z hlediska mnoha psychologických teorií je deviantní kriminogenní chování považováno za potenciálně změnitelné. Jako dominantní mezi psychologickými teoriemi první poloviny 20. stol. vystupují psychoanalytické koncepce, deviaci označují za projev potlačených pudových sil. Otec psychoanalýzy S. Freud rovněž určil tři vývojová stadia, jejichž správné zvládnutí je důležité pro vytvoření zdravé a v neposlední řadě prosociálně smýšlející osobnosti. Jsou jimi orální stadium, anální stadium a stadium falické (FONAGY a TARGET, 2005).

Z psychoanalytické tradice vychází řada koncepcí. Jednou z nich je i teorie frustrace a agrese, která říká, že člověk má určité vrozené instinkty, které zásadně ovlivňují jeho vývoj. Společenské prostředí ale brání svobodným projevům člověka a tím vyvolává frustraci, která uvolňuje agresi. Významným zástupcem tohoto směru byl Erich Fromm, který o této problematice pojednává v knize Teorie destruktivity.

V 50. letech vznikla teorie přimknutí, jejímž autorem byl John Bowlby., podle které je pro vývoj člověka rozhodujících prvních pár let života, stejně jako u původní psychoanalýzy. Pokud se nevytvoří vazba mezi dítětem a matkou a chybí mateřská láska, může se dítě vyvinout v delikventně se chovající osobnost. Zastával názor, že kojeneček, kterému se nedostane ukojení potřeby uspokojivého raného přimknutí k matce, bude projevovat známky částečné deprivace – neukojitelnou potřebu lásky, provinilost, depresi, pomstychtivost. Neuspokojení zmiňované potřeby může vést ale i k celkové deprivaci, vyznačující se netečností, tichou nereaktivností, nedostatkem opravdového citu, retardací

ve vývoji. Se zmiňovanou neuspokojenou potřebou může souviset i pozdější sklon jedince ke kleptomanií, podvádění (FONAGY a TARGET, 2005).

Psychologie morálního vývoje studuje vznik a rozvoj deviantního chování v závislosti na dosažené úrovni morálního vývoje. Jako deviantní jedince označuje ty, kteří nedosáhli určitého jejího stupně. Nejvýznamnější představitel je Lawrence Kohlberg a jeho schéma předkonvenční, konvenční a postkonvenční morálky. Se svými kolegy zpracoval několik odborných pojednání, ve kterých projevoval názor, že řádní občané prokazují vyšší úroveň dosažené morálky než zločinci ze stejných sociálních skupin (JEDLIČKA aj., 2004).

2.2 Sociologické teorie kriminality

Sociologický přístup k tématu kriminality poukazuje na rozhodující vliv společnosti v otázce rozvoje deviantního chování jedince. Společnost, definuje normu, tedy co je a není deviantní jednání.

Teorie anomie E. Durkheima pojmenovává stav anomie jako takovou společenskou situaci, ve které jsou silně zpochybněny panující normy a existující hodnoty. Způsoby orientace, které platily, už nejsou závazné, skupinová morálka a sociální kontrola jsou otřeseny. K takové situaci dochází za velkých a rychlých společenských přeměn, jako byla doba industrializace (JANDOUREK, 2001).

Teorie sociální dezorganizace Chicagské školy považuje za původce sociálně deviantních jevů velké městské aglomerace, zejména okrajová sídliště. Deviace je projevem dezorganizovaného městského prostředí, které má vliv na zvýšený vývoj určitého kriminogenního chování, např. drogové kriminality, dnes se do této oblasti řadí též sprejství. Významné osobnosti Chicagské školy, které zastávali názor, že sociální síly v některých čtvrtích, jsou zodpovědné za vytvoření zločinného chování v tomto prostředí, byli např. Robert Ezra Park, Ernest W. Burges, Louis Wirth (JEDLIČKA aj., 2004).

Teorie subkultur vychází z představy, že deviace je výsledkem života v určité subkultuře, jako jsou drogově závislí, bezdomovci atd. a přijmutí jejích pravidel, norem, hodnot. Deviace je výsledkem konfliktu mezi normami kultury většinové společnosti a subkulturními normami. Této teorii je blízký koncept nelegitimních možností, který

deviantní chování chápe jako produkt neschopnosti dosáhnout úspěchu a bohatství legální cestou. Podle teorie racionální volby D.B. Cornishe a R.V. Clarka je jedincovo rozhodnutí jednat nějakým způsobem, tedy i kriminálním, závislé na pocitu výhodnosti a malého rizika takového chování (JANDOUREK, 2003)

Teorie kulturního přenosu považuje za hlavní vliv na kriminogenní chování rodiny a předávání vzorců chování v rodině i v širším společenském prostředí. Teorie sociální kontroly předpokládá, že k porušení společenských norem je ve společnosti silná tendence, ale nedochází k němu díky sociální kontrole. V momentě, kdy je tlak sociální kontroly slabý, narušený či zcela chybí, porušování norem dostává větší prostor. K deviantnímu chování ale vede i příliš silná kontrola, kdy tvrdě nastavená pravidla nutí člověka obcházet je a hledat formy protestu a úniku (JEDLIČKA aj., 2004).

U následujících teorií je pozornost zaměřena na postoje a reakce společnosti, na to, proč jsou určitá pravidla zdůrazňována a kdo je vytváří. Teorie nálepkování přisuzuje jedinci tendenci chovat se dle nálepky, kterou mu dá jeho okolí, zejména po tom, co jsou jeho činy označeny za deviantní významnými druhými, kterými jsou kromě jiných zejména rodiče, učitelé, zaměstnavatelé, policisté. Blízká jí je teorie sebenaplňující se předpovědi.

Pro teorii sociálního konfliktu je hlavní teze, že zločiny zapříčiňují třídní rozpory a s tím spojená nerovnováha při posuzování kriminálního chování u příslušníků rozdílných společenských tříd. Taková nespravedlnost podle stoupců této teorie platí za všech podmínek, pohnutky vedoucí k zločinu nebere v potaz, jsou irelevantní (JEDLIČKA aj., 2004).

Myslím, že dnešní pohled na delikvenci a osobnost vůbec je mnohem komplexnější než radikální teorie biologické, psychologické či sociologické. Víme, že ani jedna z těchto disciplín nemůže být při zkoumání, hodnocení a vyšetřování opomenuta, protože osobnost je se svým rozvojem, seberealizací a celkovým vývojem určována do jisté míry biologicky, psychologicky i sociologicky, dnešní pohled na tuto problematiku je tedy většinou spíše holistický, nikoli jednostranně vyhraněný.

3 Mohou za kriminální chování geny?

Dědičnost je něčím skoro mystickým. Už po desetiletí se vědci snaží poznat genotyp natolik, aby bylo možno replikovat vyhynulé i stále žijící živočichy včetně člověka, obnovit zmrzačené části těla pomocí kmenových buněk, předejít narození nedokonalých jedinců či zastavit stárnutí. K úspěchům, které slaví, se v budoucnu jistě přidají další a je možné, že i my nakonec budeme žít jako nesmrtelní ve světě společně s tvory, ze kterých dnes zbývají jen kosti. Stejně, jako jsou předmětem zájmu vědců kmenové buňky, je značná pozornost věnována vztahu kriminality a agrese k dědičnosti. Proto pár stránek věnuji této problematice a některým výzkumům, které pomohly poznat a pochopit mnoho důležitých faktů týkajících se této problematiky.

3.1 Výzkumy dvojčat

Jako doklad tvrzení, že genetické předurčení je jen součástí celku působících faktorů, je možné uvést studii jednovaječných a dvouvaječných dvojčat uskutečněnou K. Christiansenem. Ze 7172 dvojčat narozených v Dánsku se 35% jednovaječných dvojčat shodovalo v kriminálním chování, což znamená, že celých 65% jednovaječných dvojčat se v kriminálním chování neshodovalo – pokud některé z jednovaječných dvojčat tedy mělo problém se zákonem, v 65% bylo v této dvojici samo, kdo takový problém měl. Ačkoli můžeme pozorovat zvýšenou shodu kriminálního chování oproti dvojvaječným dvojčatům, která byla o 22% nižší, nemůžeme na základě výsledků přisoudit genům zcela určující úlohu. Navíc vědci zjistili, že sourozenci jsou velice vnímaví i k sebemenším rozdílům ve výchově. Stejně tak rodiče vychovávají každé dítě trochu jinak, ovšem k jednovaječným dvojčatům se chovají podobněji, než k dvojvaječným. Znamená to tedy, že zvýšená shoda v kriminálním chování u monozygotních dvojčat může být do značné míry zaviněno právě menšími rozdíly ve výchově. I s přihlédnutím k těmto faktům z výsledků vyplývá, že vlivy prostředí mají při vzniku kriminálního chování o něco větší váhu než vlivy genetické zátěže. (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003).

3.2 Výzkumy adoptivních dětí

Další experiment, který dokládá jen částečný vliv genů, byl uskutečněn mezi lety 1927 a 1947 S. Mednickem. Byla zkoumána četnost zápisů v trestním rejstříku u adoptovaných, a to vzhledem ke kriminalitě biologických a adoptivních rodičů. U rodin, ve kterých nebyl nikdo z biologických ani adoptivních rodičů usvědčen z kriminálního deliktu, mělo záznam v trestním rejstříku 13,5% synů. V rodinách, kde byl usvědčen adoptivní rodič, mělo záznam 14,7% synů, což není statisticky významný rozdíl. Ale v rodinách, kde měl záznam v rejstříku trestů biologický rodič, bylo shledáno vinnými celkem 20% synů. Pokud se kriminality dopouštěl jak rodič biologický, tak adoptivní, stoupl počet na 24,5% a synové, kteří byli usvědčeni opakovaně, měli s významně větší pravděpodobností, než ostatní zkoumané osoby, rodiče usvědčeného z opakované trestné činnosti. (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003). Pro upřesnění je třeba ještě uvést, že děti byly odebrány brzy po porodu, proto vliv biologické rodiny na chování adoptovaného neměl velký vliv.

Pokusím se svými slovy shrnout výsledek experimentu tak, jak jsem ho pochopil. Rozdíl mezi rodinami, kde měl adoptivní rodič zápis v rejstříku a rodinami, kde měl zápis biologický rodič, je 5,3% v neprospěch dědičnosti. Když se kriminality dopustili oba, procento výskytu delikventního chování u synů stoupl o dalších 4,5%. Podle autorů je rozdíl 1,2% u nulové delikvence rodičů biologických i adoptivních v porovnání s přítomnou delikvencí adoptivních rodičů zanedbatelný. Vyplývá z toho, že syn bez genetického delikventního zatížení nebude špatným příkladem v adoptivní rodině ovlivněn, zatímco u pozitivního výskytu takového zatížení v biologické rodině působí tento vliv jako lupa.

Dědičnost delikventního chování se zkoumá velmi obtížně vzhledem k tomu, že kriminalita je stejně jako třeba drogová závislost multifaktoriálně podmíněný jev. Proto je jakékoli zkoumání dost obtížné vzhledem k rozsahu proměnných, které se musí brát v úvahu. Matoušek a Kroftová k tomu v publikaci *Mládež a delikvence* říkají:

“Delikvence je chování. Chování je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohy však samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která vyloupí obchod. Genetická vložka jen

zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo. Snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.“¹

Aby určil právě míru působení prostředí, učinil z toho samého výzkumu adoptovaných dětí Mednick ještě jiné vyhodnocení s cílem určit, jaký vliv mají na vývoj dětí ekonomické podmínky a sociální postavení adoptivních rodin. Bylo zjištěno, že děti, které byly adoptovány do dobře situovaných rodin s vysokým společenským postavením, měly o 40% menší pravděpodobnost, že se budou chovat kriminálně, než děti adoptované do hůře ekonomicky situovaných rodin s nízkým společenským statutem. Lepší sociální podmínky během dětství tedy zcela prokazatelně snižují kriminalitu a to bez ohledu na dědičnost (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003).

Na druhé straně Dean Hamer a Peter Copeland ve své knize *Geny a osobnost* popisují 7 výzkumů chování prováděných ve 30. letech 20. století v pěti zemích - Norsku, Severní Americe, Německu, Dánsku a Japonsku, které naprosto jasně ukazovaly drtivou sílu genetických vloh. Opět byla sledována jednovaječná a dvojevaječná dvojčata, ale již nikoli děti a mladiství, ale dospělí jedinci. Výzkumy dospěly shodně k průměrné korelaci kriminálního chování a typu dvojčat v hodnotách 52% u jednovaječných a 23% u dvojevaječných dvojčat. U nejrozsáhlejšího výzkumu, provedeného v Dánsku, byla procentuálně vypočtena zvláště dědičnost tendence k deviantnímu chování, projevující se majetkovou kriminalitou - 79% a 50% dědičnost pro násilné chování. Tyto výsledky byly určeny porovnáním kriminální historie biologických rodičů a jejich dětí. Na základě tohoto výzkumu, prováděného na dospělých dvojčatech, autoři uvádí, že do polepšovny se dostáváme kvůli prostředí, ve kterém vyrůstáme, a do vězení kvůli svým genům, protože čím jsme starší, tím na nás má menší vliv naše okolí a geny se projevují stále více (HAMER a COPELAND, 2003).

Na tomto místě se vrátím k závěrům ukazujícím nižší výskyt kriminálního chování u dětí z lépe sociálně a ekonomicky postavených rodin. Osobně se domnívám, že důvody, proč se děti a mladiství z lépe sociálně situovaných rodin méně často dopouštějí trestné činnosti, mohou spočívat v nepotřebě přivlastňovat si věci nepoctivou cestou, protože na ně mají prostředky a mohou si je opatřit legálně. Také zde myslím hraje roli pozitivnější sebehodnocení, vyplývající z vědomí sounáležitosti s určitou skupinou výše postavených

¹ (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003, s. 23)

lidí, která jim může dávat pocit větší hodnoty vlastní existence. Spojitost ale vidím i s lepšími vzory pro vývoj, kvalitnějším dosažitelným vzděláním, které jim rodiče mohou poskytnout, a s jinými hodnotami pro život. Děti a mladiství mohou mít různé druhy motivace, jako například touhu po pozornosti v prostředí, kdy se jim dospělí nevěnují, získání prestiže ve skupině vrstevníků, potřebu někomu ublížit, či z nudy nebo z pocitu prázdnoty. Pro svou úvahu jsem si vybral příklad krádeže proto, že je nejčastější příčinou dětské a mladistvé delikvence.

4 Výzkumy a teorie týkající se hormonů testosteronu a serotoninu

Hormony mají v organismu roli, která je nezastupitelná. Řídí v podstatě všechny funkce od bazálních pochodů, přes bdělost, od ospalosti po střídání nálad a pocitů. Na jejich produkci je závislá reaktivita a temperament. Jsou to proměnné, které podle mého názoru mají při posuzování příčin agresivity a kriminality velkou úlohu.

4.1 Výzkumy serotoninu

Výzkum týkající se možných příčin kriminálního chování prováděl na vojácích americké námořní pěchoty od roku 1979 Frederick Goodwin. Sledoval záznamy o projevech nadměrné agresivity a psychopatické deviace příslušníků americké námořní pěchoty, kteří byli z psychických důvodů vyloučeni z armády. Poté se svým týmem odebral vzorky z míchy těchto vojáků, aby se dozvěděl, zda jejich chemické složení centrální nervové soustavy má v některých atypických prvcích shodné rysy. Jeho předpoklad se potvrdil, všichni vojáci měli nižší hladinu 5-hydroxyindolyloctové kyseliny, která vzniká při rozkladu neurotransmiteru serotoninu (5-hydroxytryptamin, zkráceně 5-HT). Podobné hodnoty bylo možné vysledovat i u násilníků různého druhu, agresivních vězňů odsouzených za impulzivní a agresivní zločiny. Dále u dětí týrajících zvířata, školáků, kteří se chovali agresivně a zlostně, a u mužů s vysokými hodnotami v testech agresivity, podrážděnosti a psychické deviace (HAMER a COPELAND, 2003).

Když se prokázala souvislost mezi serotoninem a násilím u lidí, začali vědci pracovat na výzkumech této látky u zvířat. Umělé zvýšení serotoninu u myší, potkanů a opic agresivitu snižovalo, snížení mělo efekt opačný. Zajímavý výzkum byl proveden na University of California v Los Angeles Michaelem McGuirem a Michaelem Raleighem. Uvedení vědci farmakologicky upravovali hladinu serotoninu u kočkodanů obecných, u kterých nízká hladina serotoninu způsobovala agresivitu, vysoká způsobovala, že se opice zklidnily. Pozoruhodné bylo, že opice, které měly největší šance stát se vedoucími ve své tlupě, byly ty s nejvyšší hladinou serotoninu, tedy ne opice agresivní, jak by se dalo předpokládat vzhledem ke zkušenostem ze zvířecí říše.

Pro mne byl nejzajímavější experiment, ve kterém byli vůdčí opičí samci odebráni ze své předchozí tlupy a umístěni do společnosti opic, kde se ocitli na nejnižším stupni společenské hierarchie. Bývalí vůdci začali být nepřátelští a agresivní, občas se chovali

násilně. Když vědci provedli měření hladin serotoninu, zjistili, že hladiny hormonu byly u všech přesazených vůdčích samců nižší než na počátku experimentu. Z pokusu vyplývá, že hladina serotoninu je proměnlivá i podle toho, jak se mění společenský status. Můžeme se však dohadovat o tom, jakou roli hráli pocit ponížení a stres spojený s přemístěním do cizího, možná nepřátelského prostředí.

Podobné výsledky byly zjištěny i v experimentu, který zkoumal členy vysokoškolského klubu. Ukázalo se, že nováčci měli nižší hladinu serotoninu než vedoucí. Serotonin má také vliv na depresi, úzkosti, nálady schizofrenii a maniodepresivitu. a povahový rys, zvaný vyhýbaní se (HAMER a COPELAND, 2003).

Čtu-li výsledky výzkumu u nováčků správně, vyplývá z něj, že když jsme v nějakém nám dobře známém prostředí, máme určitou zavedenou pozici a cítíme se bezpečně. V takové situaci je hladina serotoninu vyšší, než když jsme v určitém prostředí noví a nevíme, co od něj čekat.

4.2 Výzkumy testosteronu

Testosteron je přítomný u mužů i u žen, ale protože u mužů jsou hladiny mnohem vyšší, je označován jako hormon mužský. Řadí se mezi anabolické steroidy ze skupiny androgenů, mimo jiné je užíván jako doping. Na vztah testosteronu k agresivitě můžeme usuzovat ze závěrů výzkumu, uskutečněném na 4462 amerických válečných veteránech. Deset procent jedinců, kteří byli na základě objektivních kritérií označeni za nejagresivnější, mělo nejvyšší hladinu tohoto hormonu. Nejen, že se chovali nejvíce agresivně, ale také svévolně opouštěli kasárny, více pili alkohol, měli potíže s nadřízenými, učiteli, vrstevníky a častěji střídali sexuální partnerky. Stejně výsledky objevili vědci ve věznicích, u hokejistů a ostatních sportovců. Z 26 pozorovaných judistů dokázali ti s nejvyšší hladinou testosteronu nejméně ovládat svou zuřivost a to jak ve verbálních projevech, tak v zápase.

V živočišné říši existuje druh, u kterého je vysoká hladina testosteronu vlastní samičkám a ne samcům. Jsou to hyeny skvrnité, u kterých je i ta nejnižší společensky postavená samička nadřazená všem samcům. Toto postavení plyne z faktu, že hyeny na samce nelitostně útočí při jakékoli sebemenší provokaci. Samice jiných živočišných druhů včetně člověka mají z genetického hlediska stejné vlohy k agresivitě jako muži, jediné, co jim chybí, je právě testosteron (HAMER a COPELAND, 2003).

Testosteron spolu se serotoninem způsobují určité chování a zároveň opačně platí, že se jejich hladiny podle chování mění. Lidský organismus reaguje na agresivitu a soupeřivost

vyroběním většího množství testosteronu a na vytváření testosteronu reaguje agresivitou a soupeřivostí.

U serotoninu jsme si tento fakt, že hormonové hladiny se mění v závislosti na postavení, ukázali na záměně rolí vůdčích samců. U lidí je možno demonstrovat tuto jednoduchou rovnici na příkladu sportovců, kdy vítězům hladina testosteronu stoupá, naopak poraženým klesá. Stejně výsledky byly zjištěny u tenistů, judistů, dokonce i šachistů, což je zároveň doklad faktu, že ke zvýšení či snížení hladiny tohoto hormonu není nutná vyloženě fyzická činnost. Stejně tak nemusí být vítězství skutečné, jde o pocit vítězství. Experiment, ve kterém seděli muži před obrazovkou a při zobrazení slova GO měli co nejdříve mačkat tlačítko, došel ke stejnému závěru. Po třiceti pokusech vyhlásil výzkumník jednoho z nich za vítěze, ale výsledek byl zfalšován. I tak vykazoval zvýšené hladiny testosteronu a poražení snížené (HAMER a COPELAND, 2003).

K této problematice mě napadá experiment, kdy by při fotbalovém zápase rozhodčí za situace 0:0 rozhodl v poslední minutě zcela okatě nesmyslnou penaltou, která by byla jasně neoprávněná. Zajímalo by mě, jak by reagovali hladiny hormonů u fotbalistů na „vítězné“ straně a především na straně „poražených“. Můj předpoklad by byl, že poražení by měli sníženou hladinu serotoninu a značně zvýšenou hladinu testosteronu, tedy cítili by se opravdu špatně a byli by agresivní. Byl by to rozdíl oproti spravedlivému stavu, kdy by podle výzkumů měli mít sníženou hladinu serotoninu i testosteronu. Vítězové by se pravděpodobně cítili jako vítězové, čili hormonální hladiny by měli v souladu se zmiňovanými experimenty. Výzkumy prokázaly, že testosteron a serotonin mají přímý vliv nejen na agresivitu a kriminální chování, ale i na společenské postavení, které zase ovlivňuje hladiny těchto hormonů.

5 Etiologie kriminogenních poruch chování

5.1 Prenatální období

Ačkoliv poměrně dlouho přetrvával názor, že děloha je prostředí, které neumožňuje propouštět k plodu negativní vlivy okolí a naprosto ho ochrání, dnes už víme, že to není pravda. Temperament se začíná formovat již před porodem, a ovlivňuje ho fyzický i psychický stav matky. Pro vývoj dítěte je tedy důležitá jak fyzická kondice, tak psychická odolnost a matčino emocionální naladění (nálady těhotné ženy jsou na plod přenášeny skrze placentu a pupeční šňůru prostřednictvím hormonů, jako jsou katecholaminy či endorfiny, a stres nebo pohodu signalizují plodu celkové pohyby matky a její srdeční tep). Velké nebezpečí pro plod mohou znamenat deprese matky, které by mohly být přenášeny na dítě a psychicky ho poškozovat (ANTIER, 2004).

Na temperament dítěte je údajně možné usuzovat již před narozením třeba podle pohybu plodu v děloze. Klidné děti se pohybují méně, neklidné více. Rozdíl mezi temperamenty je možné vycítit nejen z toho, kolikrát se děti v děloze pohnou, ale i z toho, jak se děti v děloze pohybují, jestli něžně, opatrně, anebo prudce.

Velmi dobrou metodou, jak podnítit nenarozené dítě ke zdárnému vývoji, je například haptonomie. Tato technika spočívá v kontaktním seznamování mezi maminkou, tatínkem a plodem prostřednictvím rukou. Cílem je umožnit všem vzájemné citové poznání ještě před porodem. Děti, u kterých rodiče haptonomii dělali, jsou prokazatelně spokojenější, usměvavější a klidnější než ostatní děti (ANTIER, 2004).

Podle mého názoru je v prenatálním období možné položit základ budoucímu antisociálnímu chování užíváním návykových látek matkou (cigarety, alkohol, kofein a jiné drogy). Krom vážného poškození plodu mohou mít některé tyto látky vliv na nervovou soustavu dítěte - může jít o sníženou toleranci vůči stresu, impulsivnost, nervositu a jiné příznaky, které mohou vést ke zkratkovitému jednání a následnému antisociálnímu chování. Nebezpečí znamená i již zmiňovaná psychická nepohoda matky.

Alkoholismus a kouření jsou s velkou pravděpodobností jedním z důvodů vzniku syndromu ADHD, který je diagnostikován až u 30% mladistvých delikventů, vykonávajících trest nebo umístěných ve výchovné instituci. Za další příčiny vzniku syndromu jsou považovány poškození mozku při problematickém těhotenství či porodu, otrava olovem (znečištěné prostředí), nedostatek dopaminu v těle, reakce na stravu

(zejména na fethylethylamin, tyramin, glutamát sodný a dokonce i cukr). Svou úlohu hrají pravděpodobně i geny (PACLT aj., 2006)

5.2 Rodina jako původce kriminogenního chování

Rodina je tím prvním prostředím, kde se dítě učí sociálním dovednostem a vzorcům chování. Je to také zdroj hodnot, které formují osobnost dítěte, jeho vztah ke světu, společenským normám a zákonům.

Langmajer, Balcar, Špitz v knize *Dětská psychoterapie* k důležitosti rodiny uvádějí:

„Rodina poskytuje první zkušenosti se vztahy k lidem, uvádí je po krůčcích do lidského společenství, pomáhá mu navazovat stále diferencovanější vztahy k blízkým a vzdálenějším dospělým i dětem, učí je sociálně schvalovanému chování a pomáhá mu osvojit si základní normy a hodnoty. Proto je rodina jen těžko a neúplně nahraditelná jiným socializačním činitelem.“²

O tom, jak vychovávat děti, se diskutuje celá tisíciletí. Lidé, kteří svou výchovu postaví na konfliktech, trestání a zakazování, mohou od svých dětí v pozdějších letech očekávat agresivnější a asociálnější chování. K negativní výchově se dnes řadí nejen křičení a trestání, ale i ignorování dětí, které bývá považováno za opak tvrdé výchovy. Rodiče, kteří trestají ignorováním a pozicí „dělej si, co chceš“, kapitulovali před špatným chováním dítěte a vysílají mu nejasné, zmatené signály.

Příležitostné okřiknutí nebo zasloužené naplácání na zadek nezpůsobují trvalejší újmu na psychickém zdraví. Ovšem pokud je trestání dovedeno do krajnosti, má silně devastující vliv na dětskou psychiku. Děti, které byly doma zneužívány, jsou ve školce dvakrát agresivnější a následky jsou trvalé. Děti, které jsou soudně označeny za zneužívané a týrané, mají o 42% větší pravděpodobnost, že budou jako mladiství zatčeny pro násilný trestný čin (HAMER a COPELAND, 2003).

Rodina je pro dítě normotvorná a do života mu dává základní vzorce chování a uvažování. Pokud mu tímto předává pro sociální fungování vzorce nezdravé, je možné, že poznamená nejen jeho, ale i další generace potomků v rodu. Týrané a zneužívané děti se často ve výchově svých potomků dopouštějí stejných chyb a hrůz, jakým byly samy

² (LANGMEIER aj., s. 170)

vystaveny (HAMER a COPELAND, 2003). Ohrožení dětí tkví i ve faktu že jsou z 95% zneužívány a týrány příslušníky vlastních rodin či jinými osobami, kterým důvěřují, což vede k tomu, že nejsou v pozdějším věku schopné rozlišit přijatelné a nepřijatelné chování. (KRUGMAN aj., 1997). Špatná výchova vede k vytváření nevhodných mezilidských vztahů, což představuje další riziko pro vývoj a budoucnost individua.

5.3 Vrstevnické skupiny

Jedním z hlavních úkolů dospívání je postupná emancipace od rodičů a navázání významnějších, diferencovanějších vztahů s vrstevníky. Mladiství v tomto období procházejí komplikovaným obdobím zmatení a sebenacházení, které je provázeno emoční nestabilitou, změnami nálad, zejména k negativním rozladám, impulzivitou jednání, nestálostí a nepředvídatelností reakcí. Mnoho dospívajících nerozumí tomu, co se s nimi děje, úzkostlivě pozorují své niterné stavy a stále více přemýšlejí o svých vnitřních konfliktech (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 1998).

Mladiství, kteří nemají doma natolik pevné vztahy, aby měli důvod hledat podporu a porozumění mezi členy svých rodin, mohou více tíhnout k opouštění domova a hledání společnosti, která jim nabídne větší míru společenského uznání a uspokojení z určitého způsobu trávení času. U mladistvých vyrůstajících v disfunkčních rodinách je potřeba přijetí vrstevníky silnější než u těch, kteří mají dobré zázemí. Členství v partě není nikdy bez nároků a každý si ho musí zasloužit. Když už ne nějakým úkolem nezbytným pro vstup do společenství, tak dodržováním pravidel a věrností hodnotovému systému party.

Jaromír Havlík a Jaroslav Kořa k tomu ve své knize *Sociologie výchovy a školy* píše:

„Vrstevnické skupiny si vytvářejí své skupinové normy, hodnoty, postoje, formy komunikace, nezřídka na sebe poutají pozornost vnějšími příznaky (oblečení, účes, gesta atd.) Způsoby chování členů vrstevnických skupin podléhají vnitřní kontrole a nezřídka jsou odchylky od jejich norem sankcionovány. Jako tvrdá sankce může být vnímání vyloučení z „party“. Vrstevnická skupina plní významné sociální funkce.“³

³ (HAVLÍK a KOŘA, 2007, s. 52)

Některé party se schází jen v době volna svých členů (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003). Myslím, že u těchto part je možné říct, že žijí relativně spořádaným stylem života plynoucím z toho, že dodržují určitá pravidla daná rodinou, školou, či prací, pokud už pracují. V případě, že chodí do zaměstnání, jsou pravděpodobně zajištěny základní životní potřeby (což nemusí být pravda). Ovšem pokud tato pravidla nedodržují, chodí za školu a nepracují, plyne pro jejich život riziko nejen z faktu, že tráví čas neproduktivním způsobem, který podbízí kriminální chování jako prostředek ke ztišení nudy, ale také zvýšenou materiální potřebou, v případě, že nepracují, vnímanou jako nutnou pro přežití. Materiální nedostatek je nejčastější příčinou delikvence, pokud jde o party trávící čas v hernách. Podle Chvojky a Pekaře se až tři čtvrtiny těchto part dopouští protizákonné činnosti, a to převážně krádeží (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003).

To, co vrstevnická skupina může přinášet svým členům, je zázemí, ochrana, kompenzace sociální a citové deprivace, vytváření sociálních vztahů. Pocit bezpečí má pro její členy stejný význam jako obsah činnosti. Pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny se věnují společnému sportování, společným hrám a objevování okolí. Svým členům umožňují vstupovat do vzájemné pozitivní komunikace. Vrstevnické skupiny si stanovují jednoduché, přístupné cíle, mají různý stupeň soudržnosti i délku trvání, postrádají pevnou organizační strukturu (HOFBAUER, 2004).

5.4 Vliv médií na kriminalitu mladistvých

Mladistvými nejsledovanějším médiem u nás a celé amerikoevrospké kultuře, je televize. Čas, který před ní stráví, je v průměru delší, než jiné mimoškolní činnosti, jimž se věnují. Podle Hamburga má průměrný dospívající v době, kdy se dožívá 18 narozenin za sebou 11 000 hodin strávených ve škole a 15 000 hodin prosezených před televizí. Ovšem čas strávený u televize je jen jedna z věcí, která se zdá být nepřiměřená. Škodlivý vliv na mládež může mít násilí jak fiktivní, tak naturalisticky popsané násilí skutečné.

Negativní vliv může mít i působení pořadů, které znejasňují hranici mezi skutečnou událostí a uměle vytvořenou nadsazenou skutečností vytvořenou pro vyšší sledovanost. Nebezpečí pro psychický vývoj tkví především ve faktu, že už roční děti dokážou napodobovat, co vidí v televizi. Kreslené postavičky, které se chovají v dětských pořadech násilně, podněcují fyzickou aktivitu dětí, což je možné vypožorovat ze zvýšeného agresivního chování vůči ostatním dětem i hračkám (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003).

Presvědčivý důkaz o škodlivém vlivu televizního násilí na děti a mladistvé je Canterwallův výzkum, podle kterého sledování pořadů s tímto obsahem v dětství a časném dospívání zvyšuje násilnou kriminalitu těchto dětí v období dokončování dospívání a dospělosti. Výsledky jsou stejné nezávisle na zemi, kde se tento vztah sledoval (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003).

Kromě vlivu televize na kriminogenní chování můžeme ještě pozorovat zbrzdění vývoje řeči, schopnosti čtení (děti se sice naučí číst, ale rozumění psanému textu je pro ně namáhavější), vývoje fantazie (děti nejsou schopny sledovat děj vyprávěné pohádky, protože jejich schopnost aktivně tvořit obrazné představy zakrňuje), schopnosti koncentrace, kdy televize podporuje neochotu o věcech přemýšlet a schopnost hrát si. Hry dětí jsou stále pasivnější, zpočátku mají sice o hru zájem, ale v okamžiku, kdy mají samy něco dělat, tento zájem ztrácejí. Očekávají, že budou baveny, musí být stále častěji přemlouvány i k věcem, které by normálně dělaly s potěšením. I když se původně předpokládalo, že televize rozšiřuje slovní zásobu a schopnost vyjadřování, zkoušky v těchto oblastech ukazují pravý opak. Méně nadaní žáci mají stále méně zájmů a o to víc televizi sledují a nadále své šance na lepší vývoj oslabují. (DOSTÁL, L. *Dítě a televize* /online/. c2005, poslední aktualizace 04. 08. 2008, možno najít na <http://www.rodina.cz/clanek3397.htm>).

Pokusím se odvodit, jaké problémy s chováním, popř. zákonem, mohou tyto deformace zavinit. Pokud se včas neodstraní mezery ve schopnosti mluvení, čtení a koncentrace, mohou se děti jevit jako hloupé, roztěkané a zlobivé. Tím mají zvýšené riziko školního selhávání, problémů s chováním a následné dráhy problémového mladistvého se vším všudy.

Stejně tak nedostatek fantazie snižuje potenciál k úspěšnému studiu a nalézání východisek z různých typů problémů. Nedostatek fantazie spolu s nedostatkem ochoty přemýšlet a celkovou pasivitou v duševních i fyzických úkonů, může vést k přímočarým rozhodnutím bez předchozího promyšlení, zúžení pohledu na svět a etické normy a snaže co nejsnáze proplout, hlavně bez vynaložení úsilí. Neochota aktivovat schopnosti znamená život v podprůměrnosti a přežíváním bez hodnotných cílů.

Ovšem existují i zcela odlišné názory, které přisuzují televizi a dokonce pořadům ukazujícím násilí kladný vliv. Ve výzkumu, který uskutečnili R. M. Liebert a R. A. Baron, porovnávali vědci chování při hrách u dětí, které sledovaly pořady obsahující násilí s chováním dětí, které se dívaly na pořady nezobrazující násilí. V situacích, kdy během hry

byla aktuální potřeba pomoci či podpory, byly aktivnější a ochotnější pomoc poskytnout právě děti, které sledovaly akční seriály, filmy a jiné pořady s násilnou tematikou, což vede k pozitivnímu hodnocení vlivu násilí v televizních pořadech. Výzkum ovšem zároveň ve svém hodnocení obsahoval názor, že důsledkem sledování TV pořadů se zobrazovaným násilím, může postupem času stoupat i agresivita. K tomuto závěru vědci došli poté, co si všimli, že si děti sledující pořady ukazující násilí ke svým hrám častěji vybíraly jako hračky zbraně. I přes negativní vliv, který byl ve studii zmíněn, nelze nevzít v potaz efekt pozitivní, kdy děti sledující pořady se zobrazovaným násilím, byly více ochotné pomáhat (JEDLIČKA, aj. 2004).

Další názory hovořící ve prospěch sledování televize zdůrazňují fakt, že v dnešní době moderní elektroniky a technologií je právě televize místem, u kterého se setkávají členové rodiny a společně diskutují o pořadech, které spolu sledují. Stejně tak slouží vrstevníkům jako zdroj společného tématu ke komunikaci a způsob, jak se rychleji seznámit, sblížit, či posílit vazby i s vrstevníky žijících v odlišných kulturách. Vliv televize na násilné a agresivní chování není zatím jednoznačně zhodnocen. Je považována za silný socializační faktor a názory na její zhoubnost či prospěšnost se dotýkají jak krajní pozice hovořící o naprostém pozitivním přínosu, až po opačný konec, kde se nachází názory, jejichž zastánci televizi striktně zamítají (JEDLIČKA aj. 2004).

5.5 Úvaha o škodlivosti počítačových her

Podobné diskuse, které se vedou o vlivu televizních programů na mladistvé, můžeme vysledovat i u počítačových her. Kromě názorů, mínících, že hry mohou sloužit k odreagování násilí, odžití úspěchu a prožití důležitosti skrz postavy v nich a podporování kreativního myšlení při řešení herních úkolů, existují i negativní ohlasy říkající, že hry působí traumaticky. Zvyšují hladinu stresových aminokyselin, vyčerpávají organismus a vyvolávají závislost. Jednou z nejdiskutovanějších oblastí je opět vliv hraní her na agresivitu.

Kauza, která se stala v roce 2007, kdy sedmnáctiletá dívka se svým přítelem ubila k smrti svou nevlastní sedmiletou sestru podle bojové hry Mortal combat, není jediná. V červnu jsme si mohli přečíst o tom, jak se šestice mladistvých inspirovala hrou Grand Theft Auto a po vzoru hlavního hrdiny vyrazili do ulic krást a loupit. Jejich řádění odnesl i muž, kterého oloupili a zbili, přičemž mu vykopli několik zubů.

Další případ, který se objevil ve zprávách asi před rokem, se netýká přímo počítačových her, ale druhu her, které jsou v anglicky mluvících zemích známy pod názvem Dragons and

Dungeons. U nás má tento druh své zástupce např. ve Stínu meče, Temné věži, Vampires a nejznámějším a nejrozšířenějším Dračím doupěti.

Princip spočívá v tom, že každý hráč si vybere rasu a povolání, za které chce hrát. Například pokud chci být povoláním válečník, budu vybírat z ras, které mají atributy jako je síla, odolnost, obratnost, a nebudu si všimnout ras, hodících se pro magická či jiná povolání s vysokou inteligencí, charismatem.

Jeden z hráčů je pánem jeskyně, což znamená, že vytváří pro ostatní dobrodružství, která prochází, klade jim do cesty hádanky, úkoly, souboje a za vše, co se jim podaří, je odmění zvýšením nějaké schopnosti, magickou věcí či jinak. Stejně tak ale hráči mohou o své postavy přijít v soubojích či nastražených pastech. Hráči většinou prožívají vysoké splnutí s imaginární bytostí, pohybující se ve virtuálním fantazijním světě. O tom svědčí i případ, který si pamatuji, kdy chlapec starý přibližně 14 let probodl svého spoluhráče nožem poté, co mu ve hře ukradl (hrál zloděje) jeho magický meč.

Co mají tyto případy společného? Myslím, že to je především míra identifikace s postavou a pocit, že reálný svět se řídí podle stejných pravidel, jako ten iluzorní. Beztrestnost při zabíjení, nepolapitelnost při rabování a okrádání, pocit, že mohou křivdu spáchanou ve hře pomstít v realitě, která je pro ně stále méně rozlišitelná. Protože jsem bývalým hráčem různých typů her Dragons and Dungeons a příležitostný hráč počítačových her, mohu ze své zkušenosti potvrdit, že vtažení do hry je u obou druhů zábavy velmi podobné, silnější bývá právě u her, kde si člověk buduje svou postavu, která se vyvíjí, má imaginární životní historii.

Během své hráčské dráhy jsem v Dračím doupěti umřel mnohokrát, ale nikdy jsem, stejně jako drtivá většina hráčů, nikoho kvůli své smrti nezabil. Mortal Combat a Grand Theft Auto jsem také hrál a nestal se ze mě vrah. Ani z nikoho z mých početných přátel, kteří hraní věnují dodnes spoustu času. Přesto si dovedu představit, že člověk s určitými dispozicemi podlehe negativnímu působení her tohoto typu. Ačkoli já ani nikdo, koho znám, nemáme na svědomí vraždu, poznali jsme negativní stránky hraní. Prošli jsme si obdobím závislosti, které nám sebralo mnoho času a bránilo nám soustředit se na jiné činnosti kvůli neustálým myšlenkám na hru. Pocítili jsme i jiné vlivy zasahující do fyziogonické oblasti, jako jsou zkroucená záda či zhoršující se zrak vlivem vysychání rohovky kvůli nízké frekvenci jejího zvlhčování mrkáním.

5.6 Problémy ústavní výchovy a její možný vliv na budoucí kriminalitu dětí a mladistvých

Ústavní výchova je považována za nejméně vhodnou formu náhradní rodinné péče. Přichází v úvahu jen v situacích, kdy je umístění do ústavního zařízení pro dítě lepší, než ponechání v rodině. Nevýhody se týkají nejen dětí jako takových, kdy při delším pobytu v ústavním zařízení dochází k typickým osobnostním deformacím, ale také nákladnosti tohoto řešení. Zatímco v rodině jsou roční náklady na jedno dítě vypočítány asi na 60 000,- Kč, v ústavech je na jedno dítě vynakládáno v průměru 250 000,- Kč ročně (JAROLÍMEK, 2006).

Kromě těchto nevýhod jsou tu ale ještě mnohé další. Ústavní výchova podle odborných výzkumů nezabezpečuje dostatečně kvalitní prostředí pro život, vývoj dítěte a jeho přípravu na budoucí úspěšné fungování ve společnosti. Mladí lidé, kteří po dosažení plnoletosti dětské domovy opouštějí, nejsou dostatečně připraveni na samostatný život. Nedokážou se integrovat a často selhávají. S pobytem v ústavním zařízení souvisí i nedostatečný počet hodnotných sociálních vzorů pro pochopení rodinných pravidel, což znamená, že tito lidé jsou v dospělosti často naprosto neschopni vytvořit fungující rodinu a dodržovat sociálně akceptovatelné normy a etické principy. Hmotné zabezpečení po odchodu z ústavu pomáhají řešit Domy na půl cesty, kam mohou být klienti umístěni po dosažení zletilosti. Na určitý čas je jim poskytnuta střecha nad hlavou a pomoc při osamostatňování se formou nabídky nejrůznějších služeb.

Děti v ústavech dále trpí:

1. absencí sociálního zázemí
2. sociální izolací
3. emocionální nezralostí
4. sociální závislostí.

1. Absence sociálního zázemí vyplývá ze snah izolovat dítě od jeho původní rodiny, která byla považována za nepříznivou, až patologickou pro zdravý vývoj dítěte.
2. Sociální izolace vychází ze záměru umístit zařízení do objektů, které nebylo možné jinak využít a zřídil je v oblastech mimo občanskou zástavbu, tudíž na okraji měst. Takové řešení sebou nese menší možnosti pozitivního sociálního prosazení.
3. Emocionální nezralost je způsobena dlouhodobou citovou frustrací dítěte v důsledku nedostatečného kontaktu s biologickými rodiči a anonymitou, či dokonce nepřátelskou

atmosférou v ústavních zařízeních. Pro dítě je také frustrující nedostatek intimity a málo příležitostí řešit problémy běžného života.

4. Příčiny sociální závislosti lze nalézt také v citové frustraci a nedostatku hlubokých citových vztahů, které není možné v prostředí domova zabezpečit. Svůj díl viny má zajisté i nedostatečné zabezpečení dětí po odchodu ze zařízení (JAROLÍMEK, 2006).

Další vážný problém pro efektivní práci s delikventy i jinou cílovou skupinou dětí a mládeže umístěných do ústavní péče podle mého názoru představuje nedostatečná kvalifikace některých pracovníků, kteří nejsou pro takovou práci vhodní nejen po odborné stránce, ale též po stránce psychické. Během své praxe jsem byl často svědkem, jak personál nezvládá komunikaci s klienty. Na sebenevinnější otázku svěřenců reagují agresivně, a místo aby se snažili navázat kontakt, straní se a odmítají s nimi komunikovat. Klientům se nevěnují, povídají si spolu navzájem, čtou si nebo pletou. Mnoho z nich nedokáže navázat vztah založený na něčem jiném, než na rozdávání rozkazů a trestů. Pokud sestřička vynadá klientovi jen proto, že se jí zeptá v touze po navázání bližšího kontaktu na to, co bude dělat večer, není to nic jiného než ukázka neschopnosti a necitlivosti. Vždyť trest bez prožitku viny, který je signálem, že člověk si je vědom svého provinění, má i určitou úlohu léčebnou, bez tohoto vědomí je však jen aktem násilí (MATEJÍČEK, 2007). Bohužel, klienti se s tímto „neprožitkem“ setkávají poměrně často, vzhledem k nesmyslnému, samoúčelnému trestání. Jak se ale pak mají mladí lidé, kteří mají za sebou často velice těžký život příznivě vyvíjet? Jak si mohou vybudovat sociální citění, když ho vychovávají lidé bez něj a ještě k tomu cizí?

To, že pracovníci v některých ústavech mnohdy sami nedodržují pravidla, která nutí dodržovat klienty je jen jeden z mnoha příkladů jejich neprofesionality. Pokud je v zařízení svěřencům zakázáno kouřit, neměl by před nimi kouřit ani personál. Příklad je pro mladého člověka často ten nejsilnější podnět pro duševní vývoj. Zakazovat někomu kouření s cigaretou v ruce já osobně vidím jako výsměch a drzost, která svědčí o tom, jak nevyspělé osobnosti jsou někteří z těch, kteří jsou zaměstnáni do značné míry pro to, aby formovali osobnosti druhých.

Řešení těchto problémů je s ohledem na nedostatek kvalifikované pracovní síly a finančních zdrojů jistě velice složité, přesto věřím, že lze zamezit vstupu do tohoto pracovního sektoru osobám vyloženě nevhodným. Nevím, proč by se nemohli zavést třeba psychotesty. Takové opatření by sice nebylo stoprocentním řešením, protože náklady na zavedení by byly pravděpodobně nemalé a ani testy jako takové stoprocentně nevyloučí

všechny nedisponované kandidáty. Je však třeba si uvědomit, že škody na psychice dětí a mládeže, které mohou způsobit zaměstnanci nevhodní pro tento druh práce, jsou mnohdy devastující a nevratné. Bylo by však nefér tvrdit, že všechen personál nejedná ve styku s klienty profesionálně, vstřícně a laskavě. Mnoho sestřiček má se svěřenci skvělý vztah, jsou oblíbené a respektované.

6 Faktory související s delikvencí mladistvých

6.1 Vzdělání dosahované rodiči mladistvých delikventů

Dotazníková sonda provedená v roce 2001-2002 týmem výzkumníků Českého statistického úřadu u 154 respondentů uvězněných ve věznicích pro mladistvé ve Všehrdech a Opavě ukázala, že nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů uvězněných je spíše raritou.

Základní vzdělání u otců uvězněných bylo zjištěno ve 44% z nich, 46% mělo výuční list. Dotazovaní ovšem v 50% nebyli schopni na otázku, týkající se vzdělání otců, odpovědět, jejich profesi nevědělo dokonce 68% chlapců. Vzdělání matek bylo zodpovězeno v 62%, profese v 80%. Základní vzdělání mělo 53% matek, 10% matek dostudovalo střední školu a pouze jedna matka dokončila VŠ.

Z mého pohledu ze závěru výzkumu plyne, že respondenti mnohem více znali své matky než otce. Rozdíl v získaných odpovědích je značný, vzdělání matek vědělo o 12% více uvězněných a jejich profesi též o 12% více delikventů než u otců. Jedním z důvodů by mohl být fakt, že většina chlapců ze vzorku vyrůstala nebo měla pravidelnější styk pouze s matkami.

I když nelze dělat obecně platné statistické závěry na základě této sondy, protože její vzorek je malý, a informace získané od respondentů nejsou zcela hodnověrné, myslím, že jako hrubá představa o stavu vzdělanosti nejbližšího okolí delikventů postačuje.

Samotní delikventi ve své školní historii téměř vždy patřili mezi slabší žáky, přičemž neúspěšnost se více projevovala u žáků ZŠ, kteří propadali v 36%, než u žáků ZvŠ, kteří některý ročník opakovali ve 26%. Z uvedeného výzkumu nadále vyplývá, že po ukončení základní školy či základní zvláštní školy pokračovaly v dalším studiu na některé ze středních škol či učilišť pouze dvě třetiny mladistvých odsouzených.

Po ukončení základního vzdělání pokračovala většina respondentů výzkumu studiem na odborných učilištích. Tento přechod na další stupeň vzdělání většinou proběhl bez vynaložení jakéhokoli úsilí, protože na učiliště bývají uchazeči přijímáni bez zkoušek či pohovoru. Učňové bývají často brzy vylučováni či školu opouští kvůli zkreseným

počátečním představám o tom, co obsahuje studium daného směru. Problém je snad možné charakterizovat jako nedostatek volního úsilí setrvat ve zvoleném směru a v „příživnické mentalitě“ (VEČERKA aj., 2004). To, že mladiství končí školu dříve, je škoda nejen proto, protože nedosáhnou hodnotnějšího vzdělání, ale i proto, že nemohou vytěžit více z dalších úkolů školy, což je kultivace osobnosti, naučení disciplíny a rozvíjení tvůrčí potence (HAVLÍK a KOŤA, 2007).

Myslím, že nezájem o studium je výsledkem nejen rodiny, ale též systému škol a způsobu práce mnoha učitelů, kteří neumí se žáky jednat a staví se vůči nim do pozice jakýchsi nepřátel. Připomíná mi to určité charakteristiky týkající se rodin s trestajícími rodiči, ve kterých atmosféra a společné soužití není dostatečně motivující pro setrvání v ní a děti a mladiství se z tohoto prostředí snaží co nejdříve odejít. Stejně tak po negativních zkušenostech se školou nevidí důvod dále podstupovat nezáživnou práci, ve které nevidí žádný smysl a nemají k ní vztah. Navíc z dostupných informací je možné vyčíst nedostatek vůle k překonání nechuti dělat cokoli, co obsahuje jen minimum povinností.

6.2 Kriminalita, které se mladiství dopouštějí nejčastěji

Studie prováděná v letech 2002-2003 ze spisů 481 mladistvých z 8 okresů s průměrnou kriminalitou v průběhu 3 let je nejčastějším deliktem majetková kriminální činnost 77,9%, na druhém místě se vyskytuje násilná trestná činnost 20,2%, na třetím výtržnictví 8,7%. Na dalších příčkách lze nalézt drogovou kriminalitu (3,1%) a mravnostní delikty (1,5%). Procentuální vyjádření může být matoucí, protože při součtu procent se dostaneme k hodnotě vyšší než 100. Je to dáno faktem, že někteří delikventi přestoupili zákon vícekrát, uvedená procenta jsou součtem všech spáchaných činů, poměr delikventů k trestným činům je 1:1,8. Okresy, kde se analýza konala, byly Česká Lípa, Cheb, Uherské Hradiště, Jindřichův Hradec, Nový Jičín, Praha 8, Pardubice, Cheb.

Mezi nejčastěji odcizovanými věcmi bývají cennosti. Pod tímto termínem jsou v uvedeném zdroji myšleny věci jako hodinky, šperky, dražší přístroje, stroje atd. Celkem byly odcizeny 101 pachatelů z počtu 377 odsouzených pro krádež. Jako další nejčastěji odcizované předměty byly vyhodnoceny: finanční hotovost, věci z aut, mobilní telefony, osobní auta, kovy na sběr, drobnosti bez ceny, jízdní kola, motocykly. Uvedené údaje se týkají krádeží bez užití násilí, z čehož vyplývá, že delikvence mladistvých je převážně nenásilné povahy, protože z celkového počtu je nenásilná krádež zastoupena 77,9%. Po započtení krádeže s užitím násilí, tzv. loupeže, počet mladistvých souzených pro majetkový

delikt stoupne z 377 na 412, čili o 7,2%. Opět připomínám, že jeden delikvent se mohl zároveň dopustit i jiné trestné činnosti.

Násilná kriminalita je ve studii zastoupena 27 mladistvými. Jako příčina tohoto chování je provinilci ve studii nejčastěji uvedeno vyprovokování obětí, ty zase naopak vypovídají, že byly napadeny bezdůvodně. Z projednávaných incidentů bylo patrné, že značnou roli u mnoha z nich sehrál alkohol, aktéři často nepřesně interpretují činy protějšku a podle dokumentů útočili na svou obranu bez zjevného faktického vyprovokování. Fyzická agrese bývá u mladistvých také spojena s aktivitami party nebo rodinných klanů. Ty mají někdy formu terorizování obyvatel určité oblasti, které si „přivlastní“, nebo útoků na vybrané skupiny obyvatel. V některých případech lze vidět podobnost se subkulturou gangu, o kterých hovoří západní kriminologie.

Vandalismus je opět často spojen s činností part a působením alkoholu. Mravnostní kriminalita daného vzorku byla poměrně malá, 6 mladistvých se dopustilo pohlavního zneužití, znásilnění spáchal 1 pachatel (VEČERKA aj. , 2004).

Ve studii bylo zjištěno, že ze vzorku 477 mladistvých v určitých oblastech s průměrnou delikvencí jsou nejčastějšími prohřešky proti zákonu: majetková kriminalita, násilná činnost, výtržnictví. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, ze kterých let záznamy pocházely, ale vzhledem k údaji o tom, že šetření probíhalo v letech 2002, 2003 předpokládám, že to mohlo být kolem roku 2000. Proto pro další srovnání uvádím údaje právě z tohoto roku.

Poněkud odlišné výsledky v pořadí trestných činů oproti závěrům ze studie uvádí zdroj Ministerstva spravedlnosti. Podle něj bylo v roce 2000 odsouzeno pro krádež 1958 mladistvých delikventů, stejně jako ve vzorku ze studie, ale na dalším místě najdeme porušování domovní svobody, čehož se dopustilo 615 mladistvých a loupež, za kterou bylo odsouzeno 289 pachatelů. Celkem bylo spácháno 172 245 objasněných trestných činů, z toho 13 507 deliktů spáchali mladiství. Odsouzeno bylo 4252 mladistvých a 58 959 zletilých osob. Celkem bylo odsouzeno 63 211 delikventů (Internetový zdroj, ministerstvo spravedlnosti 2007). Toto srovnání znamená, že mladiství odsouzení k nějakému druhu trestu zabírají 6,7% z celkem odsouzených za tento rok. Velký rozdíl mezi objasněnými delikty (172 245) a odsouzenými (63 211) si vysvětlují ještě neuzavřeným soudním řízením, kdy nebyl znám rozsudek a trest.

6.3 statistika týkající se kriminality mužů a žen

Delikventní chování je sice možné pozorovat u příslušníků obou pohlaví, u mužů, je ale statisticky mnohem čtenější. Srovnání stíhaných osob podle pohlaví z roku 2006 tento fakt jasně ukazuje. Za krádeže prosté bylo stíháno 2659 žen, 17 753 mužů. Za krádeže vloupáním 438 žen, 8107 mužů, pro vraždu 21 žen, 149 mužů. Pro ostatní násilné trestné činy bylo stíháno 1259 žen, 11 843 mužů a za mravnostní činy 75 žen, 1010 mužů. Po započtení všech ostatních, a to i těch zde neuvedených porušeníh zákona je konečná bilance **ženy 16 061: 99 408 muži** (BURKHARDOVÁ aj., 2007).

Ve všech druzích trestné činnosti výrazně převyšují počty žen muži, většinou několikanásobně, což tím pádem platí i pro konečný součet. Vágnerová k tomuto problému v knize *Psychopatologie pro pomáhající profese* píše:

*„Trestnou činnost častěji páchají muži,
poměr pachatelů mužského a ženského pohlaví se pohybuje v rozmezí 10:1
až 6:1.“⁴*

Data týkající se mladistvých se mi nepodařilo zjistit, avšak předpokládám, že trend viditelný u dospělých bude platit stejně tak pro ně, jako pro děti. Je však možné, že se tento stav časem změní. V Anglii je novým trendem vznik dívčích part, které svou brutalitou leckdy chlapce i předčí. Nejčastější kriminální činností těchto part jsou fyzické útoky, jako zbraně používají nože. Tento nový druh kriminality je pro anglické policisty poměrně novým úkazem a není zcela jasné, jak jej efektivně řešit, jisté ale je, že se rychle šíří.

⁴ (VÁGNEROVÁ, 2008, s. 807)

7 Zavedené tresty, penitenciální psychologie

7.1 Rozdělení trestních opatření podle závažnosti

Zásadou trestního soudnictví u mládeže je, že mládež je třeba vychovávat a ne trestat. Proto se i místo slova trest, často užívá termín opatření, které vychází z tzv. monistického systému sankcí. Tyto druhy sankcí jsou 1. výchovná opatření, 2. ochranná opatření, 3. trestní opatření.

1. Výchovná opatření jsou považována za nejmírnější. Považujeme za ně dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení napomenutí s výstrahou. Účelem těchto opatření je vytvoření podmínek pro sociální uplatnění mladistvého a jeho ochrana před škodlivými vlivy spolu s předcházením dalšího provinění.

2. Ochranná opatření mají za cíl zajistit ochranu společnosti, ale specifickým způsobem, který je odlišuje od trestu. Jsou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána, na rozdíl od výchovných a trestních opatření mohou být uložena i mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní. Do této oblasti sankcí spadá ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova.

3. Myšlenkou trestní represe je, že se tato opatření uplatňují jen jako krajní prostředek v nezávažnějších případech, v nichž jiné prostředky společenského, resp. právního působení nedostačují, a jen jestliže je tato represe účinná a účelná. Trestní opatření, která jsou mladistvému možná uložit, jsou taxativně vymezeny, jiná opatření mladistvému uložit nelze. Druhy trestních opatření jsou obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněné odložené na zkušební dobu, odnětí svobody povinné odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné (NĚMEČEK, 2008).

7.2 Alternativní druhy trestů k trestu odnětí svobody

Tresty pro delikventy mají za úkol dva základní cíle. Ochranu společnosti před omezováním práv jiných lidí kriminálním jednáním jedinců s takovým chováním a změnu chování delikventa. První cíl se dosahuje díky ústavnímu způsobu intervence celkem snadno, i když úskalí tohoto způsobu jsou relativně značná. Pro to, aby bylo dosaženo trvalého ochránění společnosti, je třeba uspět i v druhém bodě. To je však dost obtížným úkolem, obzvláště u recidivistů, kteří jsou adaptovaní na koloběh kriminálního života a chybí jim motivace pro změnu. Největšího úspěchu potrestáním lze dosáhnout u lidí, kteří se provinili poprvé, nejdůležitějším ukazatelem represe je míra pocitu viny a pocit oprávněnosti trestu (VÁGNEROVÁ, 2008). Při hledání co možná nejúčinnějších způsobů intervence vznikají i opatření, která se snaží dosáhnout potrestání viníka tak, aby co možná nejméně ohrozily jeho osobnost a vývoj a zároveň aby byly úspěšné v převýchovné oblasti. Jejich cílem je také urychlit a zefektivnit celý trestný proces.

Některé alternativní druhy trestů u nás

V české republice máme v současné době několik alternativ k trestu odnětí svobody. Některé z nich jsou veřejně prospěšné práce, peněžité opatření, programy ke smíření – narovnání narušitele a poškozeného, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění a terapeutická péče. Některé formy alternativního trestání jsou problematické, protože není možné vždy zaručit, aby odsouzený dodržel veškeré dojednané podmínky a nenapáchal ještě větší škody. Při trestu veřejně prospěšných prací je problémem, že dočasný zaměstnavatel je ze zákona povinný vybavit pracovníky ochrannými pomůckami a náradím, se kterými se nakonec neshledá. Občas se totiž stane, že ho odsouzení propijí, prodají nebo prostě rozbijí. Dalším diskutovaným problémem je, že takové tresty nejsou dostatečně odstrašující (JANDOUREK, 2003). Veřejně prospěšné práce lze uložit v rozsahu 50 – 400 hodin u dospělých, u mladistvých horní hranice nesmí převyšovat polovinu horní sazby.

Peněžité opatření je možné splácet denně nebo jednorázově, jeho výše se určuje stejně jako odnětí svobody podle závažnosti spáchaného činu. Minimální hranice je 1000,- Kč,

maximální částku činí 500 000,- Kč. Kromě České republiky, je tento trest uplatňován i v Maďarsku a hodně i v Německu.

Narovnání je možné v případě, že poškozený a provinilec jsou ochotni uzavřít vlastní dohodu. Za takových okolností může státní zástupce nebo soud toto řešení akceptovat a neposuzovat pachatelovu vinu. Odškodnění může být uskutečněno finančně nebo službou.

Propadnutí věci se vztahuje na předmět, který byl užit ke spáchání trestného činu, nebo kterou pachatel získal spácháním trestného činu, popř. ji obdržel odměnou za něj. Vlastníkem propadlé věci se stává stát. Účelem tohoto opatření je zneškodnit věc, která by i v budoucnu mohla sloužit k páchaní trestné činnosti.

Zákaz činnosti může soud mladistvému uložit, jen pokud to není na překážku přípravě na jeho budoucí povolání, horní hranice nesmí přesáhnout pět let. Podstatou tohoto opatření je povinnost zdržet se výkonu určité činnosti – pokud tato činnost souvisela se spáchaným trestným činem. Nejčastěji je ukládáno na řízení motorových vozidel

Některé alternativní přístupy nezavedené a alternativní opatření zavedené v Americe

Vybral jsem si pro srovnání některé alternativní přístupy a tresty v Americe uváděné R.A. Mendelem proto, že mi připadají logické a aplikovatelné i v našich evropských podmínkách. Rozdíl je především v oblasti finanční a preventivní. Autor ve svém článku uvádí, že Spojené státy americké mají na tato opatření dostupné finance, které se ovšem plýtvají na neefektivní projekty, místo toho, aby byly vynaloženy účinným způsobem. Zároveň píše, že tyto alternativy nejsou nákladnější než standardní ústavní systém trestání, dokonce jsou v konečné bilanci úspornější. Jako nejlepší dostupné nástroje na přímou práci s klienty pro snížení jejich již se vyskytující delikvence vidí multisystémovou terapii a funkční rodinnou terapii (MENDEL, 2002).

Vidím v tom klasický souboj ústavního zavedeného systému, který přežívá především díky své tradici, nikoli díky efektivnosti. Tento trend je možné sledovat nejen v oblasti justice, ale i psychiatrické, kde se v současné době snaží prosadit case-managementový přístup.

Přístup, který R.A. Mendel klade velký důraz zejména na prevenci. Efektivní systém spatřuje v zavedení a dodržování těchto čtrnácti opatření:

1. Poskytnout vědecky podloženou péči malým dětem s poruchami chování a jejich rodinám.

2. 2. Používat objektivní kritéria mapování, s jejichž pomocí lze identifikovat mladistvé pachatele, u nichž je riziko opakování trestné činnosti nejvyšší, a intenzivně s nimi pracovat.
3. Poskytnout mladistvým pachatelům, kteří nepředstavují pro své okolí žádné riziko, péči v rámci školy a rodiny.
4. Nespoléhat se tolik na nápravná výchovná zařízení a další internátní instituce v případě dospívajících pachatelů, kteří neohrožují bezpečnost veřejnosti.
5. Nabídnout kromě internace alternativní řešení mladistvým, kteří nejsou nebezpeční a čekají na proces.
6. Zavést „odstupňované tresty“, včetně poskytování péče a služeb pro rozvoj mládeže, aby byla zajištěna odpovídající, předpověditelná a správná reakce, kdykoli se

mladiství pachatelé dopustí dalšího trestného činu nebo poruší podmínku.

Napravit předsudky celého systému, kvůli kterým nemají všichni rovný přístup k péči a službám a které vedou k neúměrnému uvěznění mladistvých z menšinových skupin.

Koordinovat služby mezi jednotlivými institucemi – soudními, vzdělávacími, sociálními a duševního zdraví, které společně nesou odpovědnost za problémovou mládež. Rekrutovat místní dobrovolníky a zapojit místní organizace do přímé práce s vysoce rizikovou a delikventní mládeží. Vypracovat alternativní programy, např. soudy dospívajících, rodinné skupinové diskuse atd., a zprostředkovat setkání mezi obětí a pachatelem, aby mladiství nesli odpovědnost a zároveň byli napojeni na pozitivní zdroje v rámci své komunity.

Učinit z kvalitní následné péče klíčový prvek programu nápravy mladistvých, aby se dospívající pachatelé mohli opět zařadit do společnosti po propuštění z nápravné instituce.

Podporovat intenzivní programy pro děti nízkého věku, které se zaměřují na zdravý vývoj kojenců a batolat ve vysoce rizikových rodinách.

Zavést efektivní preventivní modely v rámci škol.

Zmobilizovat celé okolí při plánování a zavádění ucelených strategií prevence trestné činnosti mladistvých, které zahrnují rodiny, školy a celé čtvrti (MENDEL, 2002).

Multisystémová terapie

Při multisystémové terapii vyškolení terapeuti pracují s mladistvými a jejich rodinami a používají přesně stanovené principy a postupy. Tento druh terapie byl vyzkoušen v osmi vědeckých studiích a v každé z nich účastníci programu měli lepší výsledky než ti, co absolvovali běžné metody trestů. V zemědělských oblastech Jižní Karolíny se v porovnání s mladistvými, kteří byli nesystematicky posíláni do nápravných zařízení nebo si své delikventní jednání odpykávali jiným obvyklým způsobem, jako je soudně nařízený zákaz vycházení, či doporučení k institucím v rámci komunity, se u mladistvých pachatelů podařila opakovaná násilná trestná činnost snížit o 43% zatčení, o 66% počet oznámených činů a o 64% množství týdnů strávených ve věznicích pro mladistvé nebo v nápravných zařízeních. Podobné úspěchy multisystémové terapie potvrdily i výsledky z Columbie. Ve dvou dalších klinických studiích metoda MST dokázala snížit počet dní strávených v ústavních zařízeních o 47% a v porovnání s mladistvými, kteří byli potrestáni běžným způsobem, dokonce o 50%. Multisystémová terapie stojí pouze 4 500 dolarů na osobu, což je mnohem méně než uvěznění nebo umístění do skupinového domova.

Funkční rodinná terapie

Funkční rodinná terapie (FFT) stejně jako multisystémová terapie pracuje s mladistvými v jejich domovech, zaměřuje se na rodinu i chování jednotlivců a používá intenzivní vědecky podložené strategie pro identifikaci a zvrácení negativní dynamiky, která vede k problematickému chování. Funkční rodinná terapie poprvé předvedla svou sílu v roce 1973, kdy se u náhodného vzorku ukázalo, že pouze 26% mladistvých s trestní historií bylo po absolvování této terapie do 18 měsíců znovu zatčeno (MENDEL, 2002).

7.3 Vězení a jeho dopad na osobnost

Umístění do vězení je v současnosti nejpřísnější trest, jaký je možné uložit. Vězení se užívá k odebrání svobody pachateli, ale jeho původním významem bylo sloužit jako místo, kde obvinění čekali na soud nebo vykonání fyzického trestu. Užívalo se tedy ke stejnému účelu, jako dnes vyšetřovací vazba. Podle britského sociologa A. Giddense se vyvinulo

z chudobinců, kam se umísťovali staří, nemocní, duševně postižení a kde trávili nejvíce času tuláci, kteří zde pracovali za stravu a nocleh. Až v 18. století začaly vznikat zvlášť věznice bez funkcí, které zcela přebraly nemocnice a ústavy pro choromyslné. K této změně došlo poté, co se přestalo v tak rozšířené míře užívat fyzické násilí jako veřejný trest (JANDOUREK, 2003).

Existují čtyři druhy věznic, rozděleny jsou podle závažnosti činu, kterého se odsouzení dopustili. Nejlehčí tresty se odpykávají ve vězení s dozorem, těžší ve vězení se zvýšeným dozorem, poté následuje vězení s ostrahou a ti, co mají na svědomí nejhorší zločiny, jsou umísťováni do věznic se zvýšenou ostrahou.

Mladiství odsouzení k pobytu ve vězení jsou vystaveni velkému psychickému tlaku, se kterým se mohou vyrovnávat různě. Častá je agrese zaměřená na sebe či okolí. Sebepoškozování patří ke způsobům, které uvěznění občas používají i k vydírání ústavního personálu za účelem dosažení nějakých svých požadavků. Polykají předměty, prášky, či se řežou. Kromě agrese se můžou ještě vyrovnávat se svou situací stažením do sebe, do své fantazie, do nemoci (VÁGNEROVÁ, 2008).

Pro dospívající je v ústavu nebezpečím vliv ostatních, kteří se vůči nim mohou chovat agresivně. Šikana ohrožuje duševní stabilitu, sebevědomí a pocit důstojnosti. Obtížné je i dosáhnout uspokojení některých psychických potřeb, jako je 1. stimulace, 2. citová jistota bezpečí, 3. potřeba seberealizace.

1. Plyne ze stereotypního prostředí, omezení obvyklých aktivit a běžných sociálních kontaktů.
2. Zde hraje roli nejistota z budoucnosti a další přijetí blízkých osob. Napětí je silnější u těch, kteří jsou v nápravném zařízení poprvé.
3. Potřeba seberealizace se potenciálně saturuje skrz pocit nadvlády nad ostatními spoluvězni, jiný způsob sebepotvrzení je pro většinu umístěných delikventů těžko dostupný.

Zároveň minimálně na určitou dobu přicházejí o své role, jako je role člena rodiny, partnera/partnerky, které jsou pro ně důležité na svobodě. Také v ústavech mohou být připraveni o některé dovednosti, vědomosti, návyky a naučit se nové, které pro další vývoj a sociální kontakt nemusejí být prospěšné (VÁGNEROVÁ, 2008). Matoušek a Kroftová k této problematice v knize *Mládež a delikvence* píší:

„Umístění ve vězení je drastická změna, jež může vyvolat psychickou poruchu. Uvěznění má samozřejmě větší vliv na dospívajícího než na dospělého. Dospělý ve vězení přijde o většinu vlivů, které v životě k dozrání potřebuje. Na druhé straně je vystaven mnoha vlivům, jež jeho osobnost deformují.“⁵

Vězňové vytvářejí rigidní a přísně vymezenou hierarchii rolí, s čímž souvisí i práva a povinnosti jejich majitelů. Základní čtyři jsou role neformálního vůdce, dělesloužícího, řadového příslušníka skupiny a role outsidera. Normami vězeňské sociální skupiny jsou tvrdost, vynucená vnitřní solidarita a účelové vztahy s personálem. Ve vězeňské skupině se lze setkat se sociálně patologickými formami chování, jako jsou vydírání, přiživování, šikana, agrese jakéhokoli druhu, psychická i brachialní (VÁGNEROVÁ, 2008). Mladiství jsou více než dospělí náchylní k přebírání takových druhů chování, proto je nebezpečí, že co neuměli při příchodu do vězení, budou mít v malíčku při odchodu z něj. S uvězněním souvisí pojem prizonizace, která se dále dělí na dvě důležité složky, institucionalizaci a ideologizaci. Prizonizace je adaptace na život ve vězení.

Institucionalizace označuje adaptaci na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy, což může přetrvávat i do života po propuštění, kdy člověk stále očekává, že rozhodnutí budou dělat ostatní za něj. Dochází k též k zúžení zájmů, aktivity, až k apatii.

Ideologizace je přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Vede ke ztotožnění s vězeňskou minoritní společností, akceptace skupinové identity slouží jako opora. Tomuto jevu se dá jen špatně ubránit, pokud uvězněný nemá dobře fungující zázemí. Jedním ze znaků takové adaptace je i přijetí vězeňského žargonu do běžné mluvy (VÁGNEROVÁ, 2008).

Myslím, že je třeba hledat vhodné alternativy trestu odnětí svobody, protože vězeňství podle mého názoru nepřináší ten správný efekt. Kromě vysokých nákladů s provozem tohoto systému jsou nedostatky ještě v efektu takového potrestání. I přes popsanou zátěž, jakou podstupují uvěznění, si nemyslím, že je vězení skutečně něčím odstrašujícím. Pro slušného člověka snad, pro někoho, kdo je psychicky labilnější jistě. Ale pro recidivisty je to jen další pobyt za mřížemi, který si v množství ostatních takových pobytů ani nebudou pamatovat,

⁵ (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998, 2003, s. 163)

obzvlášť pokud ústavními zařízeními procházejí od dětství. V rámci uvěznění by myslím bylo efektivnější, kdyby si vězni na svůj pobyt museli vydělávat, stejně jako na jídlo a platy zaměstnanců. Spolu s tím by jim byly pravidelně podávány propočty s porovnáním toho, co by si mohli na svobodě koupit místo toho, aby penězi za svou tvrdou práci platili vlastní trest a dozorce. Jsem toho názoru, že takový systém by mohl být dost silný, aby alespoň částečně pozitivně ovlivnil i chronické delikventy, i když je samozřejmě otázka, jak by se osvědčil v praxi. Nedostatky svého řešení vidím v úzkém okruhu věcí, které by uvěznění mohli dělat, s čímž souvisí nedostatek práce pro ně.

Empirická část

Pro svou empirickou část jsem se rozhodl zařadit vyprávění muže, jehož jméno jsem z důvodu zachování anonymity na Michal.

8 Michal

V příběhu, který zachycuje život dnes již jednatřicetiletého Michala, se objevuje mnoho z toho, o čem jsem psal v teoretické části. Prožil problematické vztahy v rodině, školní selhání, ústavní výchovu, byl v psychiatrické léčebně, ve vězení, žil na ulici a jako mladistvý se dopouštěl drogové kriminality. Musím říct, že jsem z počátku měl obavy, zda bude jeho vyprávění v souladu s tématem mé práce a jestli budu moct alespoň něco použít. Nakonec jsem dostal víc informací, které mě utvrdily v tom, že jeho příběh je pro tuto práci vhodný, než jsem čekal. Rozhodně ale nemohu říct, že by mi to při poslechu toho, čím si prošel, dělalo radost.

8.1 Seznámení s Michalem

S Michalem jsem se seznámil přes organizaci zabývající se pomocí komerčně sexuálně zneužívaným dětem a mládeži. Koordinátorem projektu mi bylo řečeno, že abych získal nějakého z klientů pro můj rozhovor, bude nutné přijít, strávit s nimi společně nějaký čas a pokusit se získat něčí sympatie. Když jsem dorazil do objektu sdružení, vedoucí se mne ujal a velmi ochotně mi vyprávěl o problémech, se kterými se ve své práci on, jeho kolegové a také klienti potýkají. Asi po hodině našeho hovoru přišel do místnosti s úsměvem Michal. Pozdravili jsme a společně si ve třech dál povídali. Hlavním tématem byly filmy, kterých Michal přinesl plnou sportovní tašku a dvě igelitky, a sex, který evidentně tvoří převážnou část jeho života. Když jsem měl pocit, že jsme na dobré cestě k získání vzájemné důvěry, vysvětlil jsem Michalovi, proč jsem přišel a požádal ho o převyprávění jeho životního příběhu. Nebyl jsem si zcela jistý tím, jak zareaguje, ačkoli byl během našeho předchozího hovoru poměrně uvolněný. Michal se krátce zamyslel a poté mi s úsměvem řekl, že za krabičku cigaret mi klidně svůj příběh vyloží.

8.2 Michalův příběh

Michal byl v šesti měsících adoptovaný, v rodině, ve které vyrůstal, byl šťastný. Kromě něj se manželský pár, který si ho vzal do péče, ještě staral o vlastní dceru, která byla o pár let

starší. Nevlastní otec se mu hodně věnoval, podnikali spolu spoustu výletů, jezdili na houby a velice si rozuměli. Matka byla neustále v práci, podle Michalova vyjádření pro něj byla v podstatě jen o málo bližší než cizí lidé. Údajně ale takovým vztahem netrpěl, především díky svému adoptivnímu otci. Velký zvrat v jeho životě znamenal rok, kdy mu bylo devět let. Otec umřel na žloutenku, kterou tenkrát měla celá rodina, a Michalovi začalo smutné období předznamenávající těžký život. Na sídlišti, na kterém bydlel teď již jen se svou matkou a sestrou, byl neznámým mužem vtáhnut do domu a znásilněn, což se odehrálo třikrát krátce po sobě a kdyby vše neřekl kamarádovi, mohlo to pokračovat dál. Kamarád se svěřil své mámě, která kontaktovala Michalovu matku. Ta sérii znásilnění nahlásila na policii a muž byl krátce poté zatčen a soudem poslán na sedm let do vězení.

Pro Michala ale otcova smrt spolu s traumatickou událostí byla příliš silnou zkušeností na to, aby jí mohl překonat. Jeho adoptivní matka, pro kterou se stalo toto období, kdy přišla o manžela a sama se musela starat o dvě děti, také velmi zátěžové, výchovu nezvládala a Michala hodně bila. Fyzické tresty ve zvýšené míře údajně užívala i dřív. Kvůli problémům s chováním se dostal do výchovného ústavu, odkud několikrát utekl, protože se mu stýskalo po domově. Celkem zde strávil jeden rok života. Když ho pustili, tři roky „sekal latinu“, poté byl kvůli dalším problémům s chováním půl roku v dětském domově.

Když mu bylo čtrnáct let, zjistil Michal, že se mu líbí chlapi. Sice si v této době zkusil i sex s dívkami, ovšem čím víc zkušeností měl, tím si byl jistější, že touží především po homosexuálních vztazích. Ve čtrnácti a půl letech navázal milostný poměr s víc jak o dvacet let starším mužem - taxikářem, který měl ženu a dvě děti. Jejich známost trvala celkem pět let. Nebylo to ale období spokojenosti, vztah nebyl harmonický a Michal vyhledával erotické zkušenosti i mimo něj.

V sedmnácti letech byl vyhozen matkou z bytu kvůli incidentu, kdy opilý kamarád, který u nich doma přespával, bouchnul pěstí do zdi, ona se lekla, spadla a o sporák si zlomila ruku. Na ulici strávil celkem rok života, přespával v díře, kde vedly trubky s teplou vodou. Neměl co jíst, kde se mýt, a tak si začal peníze opatřovat prostitutí, která pro něj byla zdrojem veškerých příjmů. Vydělával si dost na to, aby se nejen najedl, ale aby vedl i rušný společenský život. Svůj způsob získávání peněz komentoval slovy: „nojo, diskotéky, perník a cigára taky něco stály.“ Většinu klientů získával v klubu Riviera, kde se hodně scházeli muži vyhledávající homosexuální styk. Ptal jsem se ho, jestli počítal, s kolika muži měl sex. Přesně nevěděl, když byl u tří set, tak přestal počítat. Přibližný počet odhadoval na pět set. Kromě prostitute si opatřoval finanční prostředky i drobnou majetkovou kriminalitou, především vykrádáním aut.

Jak je patrné z Michalovy citace, bylo toto období i začátkem jeho drogové závislosti. Kromě marihuany užíval pervitin, rok a půl proto strávil na detoxikačním oddělení a rok a půl docházel na terapie po detoxikační léčbě. Zhruba tehdy se seznámil na Letné s člověkem, kterého si s vidinou sexu pozval domů. Když však vedle sebe seděli na posteli a Michal se ho začal dotýkat, muž vstal, kopl ho do tváře, zbil ho, svlékl a svázal prodlužovací šňůrou. Poté mu zabil jeho psa, druhého psa skopal, vykradl byt a utekl. Druhý den ráno, našla svázaného Michala jeho adoptivní matka v kaluži vlastní krve.

Zanedlouho po rozchodu se svým prvním partnerem se Michal seznámil s mužem, se kterým prožil druhý trvalejší vztah. Bohužel ten skončil opět fiaskem. Spolu si koupili za 200 000 domeček 60 kilometrů od Prahy. Michal přispěl částkou 60 000. Partner se s ním ale rozešel a jeho podíl z koupě domu mu odmítl vrátit. Michal hodně pil, a když se opil, chodil k bývalému příteli před dům, kde mu vyhrožoval, že pokud mu jeho peníze nevrátí, zničí mu byt a auto. Začal ho dokonce vydírat, za což nakonec skončil na více jak rok ve vězení. Podle jeho názoru proto, že ex-přítel měl otce, který se přátelil s lidmi od policie. Když byl propuštěn, snažil se najít práci, ale pokud nějakou našel, tak v ní dlouho nevydržel. Tato situace v podstatě stále trvá, do dnešní doby vystřídal celkem 36 zaměstnání. Nejraději by pracoval jako prodavač v samoobsluze či jiném obchodě.

V minulosti se pokoušel zjistit, kdo je jsou jeho biologičtí rodiče. Když se ale dozvěděl, že pro to, aby se dostal k potřebným údajům, musí mít svolení matky adoptivní, hledání vzdal. Nechtěl, aby zjistila, že pátrá po svých biologických rodičích, bál se totiž, že by jí tím ublížil. Sám říká, že jí miluje, i když jí sem tam dělá naschvály. Ublížit by jí prý ale nikdy nechtěl.

Za největší lásku svého života označuje svého posledního přítele, tento vztah skončil pro Michala asi nejtragičtěji. Když měl mít před šesti lety Michal svátek, byl se svým přítelem (dále ho budu jmenovat jako Rudu), domluvený na společném večeru. Ten se ale nakonec nekonal, Ruda měl koupený byt se svým bývalým přítelem a rozhodl se, že večer radši stráví s ním. Když je Michal viděl společně vstupovat do domu, kde bydleli, a kde se on v přízemním baru opil, když na Rudu čekal, nezvládl své emoce a začal na ně křičet. Ruda se s ním ale odmítl bavit s tím, že si promluví další den, až bude střízlivý. Michal začal vyhrožovat, že když on nesejde dolů a nepromluví si s ním, tak se zapálí, na což jeho přítel reagoval slovy „na to nemáš“. Spletl se. Michal si došel na benzinovou pumpu koupit benzin do zapalovače, vrátil se zpět před Rudův dům, benzinem se polil a poté se zapálil. Ruda seběhl dolů a uhasil ho hasicím přístrojem, potom ho odvezl do nemocnice.

Oheň Michala popálil na obličeji, krku, zádech a obou rukách. V nemocnici měl

původně zůstat dva měsíce, ale psychicky svůj pobyt zde nesnesl, po prvním měsíci podepsal revers a s hlavou omotanou fází odešel domů, což byla chyba. Kdyby býval vydržel o měsíc déle, tedy po dobu, kterou mu lékaři doporučovali, měl by nárok na bezplatnou plastickou operaci a vyhlazení na všech místech, kde utrpěl popáleniny. Přesto, že štěpy z prasečí kůže poměrně dobře zhojily zasažená místa, je Michal ohněm dost poznamenaný. Kromě jizev téměř přišel o levé ucho, ze kterého mu zbil polovina, stejně tak je na něj z půlky hluchý. Pravé ucho nebylo ušetřeno, je znetvořené a nepřírozeně odchlíplé. Navíc má od této události velké problémy se zády, občas se mu zablokují a on se nemůže hýbat. Dnes velice lituje toho, že se popálil, několikrát mi zdůrazňoval, že nic na světě nestojí za to, aby člověk ublížil sám sobě.

8.3 Michalův život dnes

Dnes je Michalovi třicet jedna let, nemá partnera, stále žije se svou matkou a je nezaměstnaný. Prostituci si přivydělává, ale jak sám říká, časy se změnilly a muži za sex už neplatí takové peníze jako dřív. Důvod je prostý. Prostituuujících chlapců je mnoho a hodně jich je na tom tak špatně, že se prodávají za bagetu, přespání, či sprchu. V takových podmínkách nemůže chtít za sexuální služby mnoho, rozhodně ne tolik, aby ho uživil. Mnoho času tráví u internetu, kde se pokouší na gay seznamkách poznat člověka pro vážný vztah. Asi před třemi roky se takto seznámil s mimopražským mužem. Dohodli se, že za ním Michal dojede, což se stalo, ale místo budoucího partnera ho čekal podvodník. Vyzvedl ho autem na vlakovém nádraží, odvezl z města a tam ho okradl o veškeré peníze a doklady, které měl u sebe. Zpět se dostal díky vyžebření peněz od průvodčího, kterému poté peníze zaslal složenkou.

I přes takovéto negativní zkušenosti stále hledá partnera na internetových seznamkách. Zároveň ale přiznává, že ho poslední dobou začínají přitahovat i dívky. Proto nezavrhuje ani možnost, že by mohl založit rodinu. Pokud si najde ženu, tak by podle svých slov rozhodně chtěl i děti, přesto by však pro partnerský život raději našel homosexuála, muži ho stále přitahují víc. Trvalejší vztah mu ale chybí, cítí se osaměle a nejraději by se vrátil k Rudovi, hodně se mu po něm stýská a na časy s ním hodně vzpomíná. Podnikali spolu spoustu sportovních aktivit, kromě toho je údajně spojoval i skvělý sex. Pro Michala období s ním bylo prý jediným obdobím skutečné zamilovanosti. Občas se vídají, volají si. Michal ale ví, že takové řešení by bylo stejně jen dočasné. Ruda je navíc těžce nemocný, anabolické steroidy (dělal kulturistiku) mu spolu s viagrou a práškem proti bolesti, který užíval kvůli bolestivým

sexuálním praktikám, způsobily problémy se srdcem. Podstoupil sice operaci, ta se ale nezdařila a on je stále ve velkém nebezpečí života.

Soužití s pětadesátiletou nevlastní matkou Michalovi sice přináší určité zisky, především hmotného charakteru, ale do ideálního vztahu má daleko. Matka je alkoholička, donedávna neměla žádného přítele a cítila se velmi osaměle, což vedlo k tomu, že Michala minulý měsíc v opilosti donutila, aby s ní souložil. Když mi toto povídal, lehce se usmíval a komentoval celou událost tím, že to radši udělal, aby měl klid, protože ona je dost nepříjemná, když se opije. Aby už nic takového dělat nemusel, našel své adoptivní matce přítele, kde jinde, než na internetu.

8.4 Mé dojmy z rozhovoru s Michalem

Michal je příjemný společník, mluví potichu a velice otevřeně. Má přátelské vystupování a z některých poznámek během rozhovoru je patrné, že by se chtěl se mnou stýkat i později. To se mi jen potvrdí, když mi při loučení dá své telefonní číslo a ptá se mne, jestli jsem také na kluky nebo jen na holky. Když jsem mu sdělil, že mě přitahují jen ženy, byl trochu zklamaný a komentoval to tím stylem, že je to škoda, jinak bychom mohli jet k němu domů. Vysvětlil jsem mu, že mně jeho zájem lichotí, ale bohužel něco takového nepřípadá v úvahu.

Celkově jsem z Michala cítil, že si není jistý tím, co od života vlastně chce. Mluvil sice o tom, jak rád by našel partnera na vážný vztah, zároveň ale hovořil o i tom, jak rád si užívá a že takový styl života také nechce ztratit. Podle jeho slov ví, že hledání partnerů na internetu je velmi rizikové, jak podle jeho zkušeností, tak podle zkušeností jeho přátel, kteří také mnohokrát naletěli podvodníkům, ale nemůže si pomoci.

Při hovoru o jeho partnerech hodně zdůrazňoval fyzický vzhled, často jsem od něj slyšel, jak byl šťastný, že získal někoho se svaly, cituji: „Tak jsem byl šťastnej, že jsem měl zas krásnýho, udělanýho chlapa.“ O kráse mluvil mnohem víc, než o charakterových vlastnostech partnerů, z čehož jsem měl silný dojem, že je pro něj důležitá až příliš a charakter se moc při seznámení prozkoumat nesnaží. I když se zmínil o někom, že na něj byl hodný, bylo to jakoby mimochodem, jako hlavní přednosti vždy hodnotil především vzhled. Nejtěžší pro Michala bylo mluvit o svém posledním vztahu a o tom, že Ruda umírá. Měl v očích slzy a bylo znát, že mu na něm velmi záleží.

Střídání pracovních míst je podle Michala důsledkem „buzerace“, která ho na každém pracovišti provází. Chlubil se tím, že si nenechá nic líbit a když z něj někdo dělá hlupáka, tak pokud nedostane výpověď, sbalí se a odejde sám. Tato informace, spolu s tím, jak na mě působil při našem setkání, ve mně vzbuzovala dojem, že je velmi citlivý na mezilidské vztahy.

Když si uvědomím, jak jsou jeho intimní osobní vztahy v drtivé většině povrchní, působí tento fakt v mém úhlu pohledu dost protichůdně.

Volný čas tráví Michal většinou s kamarády, samotu nesnáší dobře. Chodí spolu do posilovny, do hospod. Miluje filmy, plnou sportovní tašku, kterou jich přinesl do sdružení, měl shlédnutou za tři měsíce. Je nutné dodat, že filmy nebyly na videokazetách, ale na DVD discích. Velice mě překvapilo, že k jeho nejoblíbenějším patří vedle homosexuální pornografie i romantické filmy od Daniely Steel.

Z Michala mám dojem, že je citlivý, přátelský, společenský a ochotný druhým pomáhat. Zároveň se mi však jevil jako člověk, který nemá příliš sebeúcty, sebekritičnosti, sebedůvěry a pevné vůle. Ve všech událostech, které mi během našeho rozhovoru líčil, svou osobu popisoval jako oběť a jediná věc, kterou označil za chybu z jeho strany, bylo, že se zapálil. Jeho příběh ve mně zanechal pocit, že tak těžký život by neměl nikdo poznat.

Diskuse

Když jsem začínal svou práci psát, chtěl jsem především podat celistvý pohled na téma kriminality mladistvých. Již na začátku jsem zjistil, že je tato problematika natolik rozsáhlá, že mohu jen stěží obsáhnout veškeré oblasti, které s ní souvisí. I když jsem se snažil zařadit vše podstatné, na mnoho důležitého nezbylo místo. A to přesto, že kapitoly nezabíhají do podrobností a jsou v podstatě stručným seznámením s jednotlivými částmi problematiky. Fakt, že na šedesáti stránkách nebudu moct zařadit vše důležité, jsem zjistil již při tvorbě konceptu, nebylo však možné rozhodnout, co je a co není důležitější a jaké téma upřednostnit před ostatními a jaké upozadit či vypustit, znamenalo by to subjektivní zhodnocení toho, jakou má která oblast váhu, což mi nepřišlo správné. Neprováděl jsem tedy výběr okruhů srovnáním jejich důležitosti, ale zařadil jsem z mého úhlu pohledu nejdiskutovanější a nejpopulárnější témata. I když je takový výběr též subjektivní, věřím, že je přesto nejlepší variantou.

Otázky položené v úvodu, tedy zda je pro delikvenci mladistvých určující rodina, škola, vliv vrstevníků či genová výbava jsou zodpovězeny jen částečně. Nejjasněji se jeví vliv rodiny. U tohoto tématu jako nejdůležitější prvek vystupuje kvalita rodinných vztahů a s nimi úzce spojené předávání hodnot. Vrstevnické skupiny na mě dělají dojem svou velikou silou působit pozitivně, či negativně pro vývoj individua. Jejich působení může být tedy značně protichůdné a záleží, jaký druh vrstevnického společenství si mladý člověk zvolí a za jakým účelem. Jako klíčové zde vystupuje sebepojetí mladistvého, rozhodujícího se jak a s kým trávit svůj čas, což je opět úzce spojené s rodinou a jejím vlivem na utváření pohledu na normy, zákony a svět jako takový.

Vliv genů na kriminalitu se v mé práci potvrdil, ale výsledky u některých zmiňovaných výzkumů jsou nejednoznačné a není zcela jasné, jak velkou předurčující moc dědičnost v tomto směru má. Některé závěry hovoří o tom, že v dětství a mladém věku jsou konflikty se zákonem příčinou výchovy a pro osobnostní vývoj nevhodného sociálního působení, zatímco v pozdějším je určující silou genetická výbava. Nejpravděpodobnějším a nejobjektivněji doloženým výsledkem je, že dědičnost má spíše funkci zvyšující citlivost na působení kriminogenních faktorů.

Hormony testosteron a serotonin mne zaujaly především svou provázaností na sociální status, což platí zejména pro druhý jmenovaný. Jejich vliv na delikvenci vyplývá již z jejich působení na reaktivitu a agresivitu.

Sledování televize a násilných pořadů je opět oblast, ve které je podle některých studií pozitivní potenciál, stejně jako negativní. Prokázaná zvýšená ochota pomáhat ostatním u dětí sledujících akční pořady ve výzkumu, který uskutečnil R. M. Liebert a R. A. Baron ukazují kladný vliv, ten samý výzkum však zároveň referuje o negativním působení na agresivitu těchto dětí. Stejně tak Conterwallův výzkum potvrzuje zvýšenou agresivitu v pozdějším věku, pokud jsou v dětství sledovány pořady s násilnou tematikou. Podle mého názoru, je pro určení vhodnosti nějakého pořadu, stejně jako u počítačových her, nutné zhodnotit věk dítěte či mladistvého, dále jeho vyspělost a aktuální psychický stav.

Zahrnuté statistiky kriminality žen a mužů a nejčastější kriminality, které se mladiství dopouští mají za úkol v celé koncepci práce ukázat objektivní čísla pro přesnou představu o situaci, jaká v tomto tématu je.

Tresty alternativní, o kterých píše v sedmé kapitole, jsou podle mého názoru nezbytnou alternativou k trestu odnětí svobody, protože prokazatelně pomáhají snížit delikvenci, urychlují trestní proces a jsou finančně méně zatěžující. Dalším pozitivem je eliminace negativního vlivu vězeňského prostředí, kde se mnoho uvězněných spíše „kriminálně vzdělá,“ než aby se napravili. Dopady pobytu ve vězení na osobnost, které v práci též uvádím, hovoří také pro propracování jiných alternativ v trestání a jejich zvýšeném zavedení do systému sankcí.

Praktická část prokázala, jak mohou faktory jako rodina, škola a ústavní zařízení, spoluutvářet osobnost, pro kterou se delikventní jednání stává něčím přirozeným, stejně jako pro společnost, ve které pohybuje. Podle mého úsudku je patrné i to, jak je těžké se z takových kruhů dostat vlastními silami. Michal sám se v období mezi patnácti a osmnácti lety dopouštěl drogové kriminality a drobné majetkové kriminality. I když prostituce není hodnocena jako kriminální čin, ani jako přešůpek, v souladu se zákony také není. Je ale nutné dodat, že Michalův příklad je uveden pro ilustraci, nelze na něm usuzovat na univerzální platnost působení kriminogenních faktorů, se kterými se setkal.

Závěr

Po vyjasnění pojmů jsem ve druhé kapitole popsal různé typy teorií, které kriminalitu nahlíží jako důsledek čistě biologických, psychologických nebo sociologických příčin. Navázal jsem výzkumy, které zkoumaly otázku dědičnosti kriminálního chování. Tato část obsahuje poznatek, že problematika dědičnosti delikvence nemá jasné stanovisko. Některé studie prokázaly pouze vliv částečný, jiné zase poměrně silný. Čtvrtá kapitola sleduje, též na výzkumech, význam hormonů testosteronu a serotoninu a jejich vliv na agresivitu, kriminální činnost a také na sociální status.

V páté části jsem se snažil poukázat na některé důležité vlivy, které působí na vývoj dětí a mladistvých. Otázku médií, konkrétně televize, není možné jednoznačně uzavřít, protože existuje velké množství názorů hovořících o jejím prospěchu stejně jako těch, zastávajících krajně negativní stanovisko.

Kapitola šestá obsahuje podkapitolu, ve které se na výsledcích studie prokázala v průměru mnohem nižší úroveň vzdělání u rodičů delikventů. Další podkapitoly jsou především statistickým přehledem nejčastěji páchané kriminality mladistvých, kde se jako nejčastější druh delikvence projevila majetková kriminální činnost a v porovnání výskytu kriminálního chování u žen a u mužů se jako častěji kriminálně jednající ukázali s velkou převahou muži.

Sedmá část se zabývá rozdělením trestních opatření pro mladistvé podle závažnosti, popisuje některá alternativní opatření k trestu odnětí svobody a dále ukazuje možný vliv vězení na odsouzené. Osmá kapitola je věnována praktickému úseku práce a na životě jednatřicetiletého muže – Michala, ukazuje několik témat probraných v práci.

Řešit efektivně kriminalitu mladistvých by znamenalo rozsáhlá opatření především preventivního charakteru, která by se podle mého názoru hlavně měla soustředit na rodinu, školu a místa, kde mladiství tráví svůj volný čas. Něco takového by bylo možné jen v případě, že by všechny zúčastněné strany měly zájem na takovém systému spolupracovat, nelze očekávat. I přes snahy v této problematice pokročit, se všichni ti, kteří mají zájem o změnu k lepšímu, musí potýkat s nedostatkem financí, či nevhodným využíváním finančních prostředků, které k dispozici jsou. Žádoucí opatření je tedy změnit tok peněz tak, aby se neplýtvaly na neúčinné projekty a neefektivní postupy.

Domnívám se, že v nejbližší době se mnoho nezmění a stav, který je v oblasti kriminality mladistvých aktuální, potrvá bez výraznějších změn, celosvětově si myslím je pravděpodobné, že dojde k růstu kriminality u dívek.

Soupis bibliografických citací

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. 145 s. ISBN 80-7178-808-2.

BURKHARDOVÁ, M. a kol. *Zaostřeno na ženy a muže*. Praha: Český statistický úřad, 2007. 249 s. ISBN 978-80 250-1608.

DOSTÁL, L. Dítě a televize /online/. c2005, poslední aktualizace 04. 08. 2008 /cit. 2008. Dostupné na <http://www.rodina.cz/clanek3397.htm>.

FONAGY, P. TARGET, M. *Psychoanalytické teorie*. Praha: Portál, 2005. 398 s. ISBN 80-7178-993-3.

FÜRST, M. *Psychologie*. Olomouc: Votobia, 1997. 263 s. ISBN 80-7198-199-0.

HAMER, D. A COPELAND, P. *Geny a osobnost*. Praha: Portál, 2003. 250 s. ISBN 80-7178-779-5.

HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Nakladatelství Portál, 2000, s. 100, 278, 320. ISBN 80-7178-303-X.

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007. 174 s. ISBN 978-80-7367-327-7.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOLUB, J., LYER, S. *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem ke slovům kulturním a cizím*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 268, 339.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 55, 133. ISBN 80-7178-535-0.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. 231 s. ISBN 80-7178-749-3.

JAROLÍMEK, P. *Problematika ústavní výchovy*. Nepublikováno

JEDLIČKA, R., aj. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 478 s. 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KRUGMAN, R. D., aj. *Child Abuse and Neglect*. Colorado: Pergamon, 1997. 150 s. ISSN 0145-2134.

LANDOVSKÝ, M. *Frenologie, fyziognomie, gesta, řeč těla, čtení z tváře* /online/. c2008, poslední revize 29. 02. 2008 /cit. 2008-09-08/. Dostupné z <http://www.orbispictus.cz/skolahvezda/fyziognomie.html>

LANGMEIER, J., BALCAR, K., ŠPITZ, J. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál, 2000. 431 s. ISBN 80-7178-381-1.

LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.

LINHART, J., aj. *Slovník cizích slov pro nové tisíciletí*. Litvínov: Nakladatelství Dialog, 2004, s. 212. ISBN 80-85843-61-7.

MATĚJÍČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 6. vydání. Praha: Portál, 2007. 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6.

MATOUŠEK, O. a KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 1998, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771.

MENDEL, A. R. *Účinné a neúčinné metody při snižování kriminality mládeže*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. ISBN 80-7338-002-1.

NĚMEČEK, A. *Protiprávní činy mládeže podle zákona č.218/2003 Sb.* Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 70 s. Vedoucí bakalářské práce: JuDr. Jana Čuhelová.

PACLT, I., PTÁČEK, R., FLORIÁN, J. *Hyperaktivita*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 36 s. ISBN 80-86991-71-7.

SEDLÁČEK, J. *Kapesní slovník česko-latinský, latinsko český*. 1. díl. 2. vydání. Třebíč na Moravě: J. Lorenz, 1917, s. 135.

SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2001, s. 38, 103. ISBN 80-244-0249-1.

ÜBERHANS, A. Lobotomie /online/ c2007, poslední revize 23. 8. 2008 /cit. 2008-08-05/. Dostupné z <http://kastani.blogspot.com/2007/11/lobotomie.html>.

VÁGNEROVÁ, M.. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. 870 s.. ISBN 978-80-7367-414-4.

VEČERKA, K. aj. *Mladiství pachatelé na prahu nového tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s. ISBN 80-7338-033-1.

Resumé

Petr Jarolímek

Ve své práci se zabývám různými vlivy a aspekty, které jsou spojeny s kriminalitou mladistvých. Po vymezení pojmů popisuji některé teorie, které kriminalitu a její vznik nahlíží z různých úhlů pohledu, a to jako buď biologicky, psychologicky či sociologicky zapříčiněnou.

V třetí kapitole píš o výzkumech dědičnosti kriminálního chování uskutečněných na dvojčatech a adoptovaných dětech. Čtvrtá kapitola pojednává o výzkumech hormonů testosteronu a serotoninu a jejich vlivu na agresivitu a delikvenci.

Pátá část poukazuje na některé vlivy působící na vývoj dětí a mladistvých. Zahrnuty jsou témata prenatálního vývoje, vlivu rodiny, vrstevníků, televize a připojil jsem svou úvahu o počítačových hrách.

Kapitola šestá je věnována statistikám nejčastěji páchané kriminality mladistvých a porovnání četnosti kriminálního chování u mužů a u žen. Také obsahuje údaje týkající se vzdělanosti rodičů mladistvých, uvězněných v opavské a všehrské věznici.

Sedmá část se zabývá rozdělením trestních opatření pro mladistvé podle závažnosti, ukazuje některá alternativní opatření k trestu odnětí svobody u nás a v Americe. Dále popisuje možný negativní vliv vězení na odsouzené.

Osmá kapitola je věnována praktickému úseku práce. Obsahuje kasuistiku Michala, který v životě prochází těžkými zkouškami, a mnoho problémů popsanych v mé práci si zažil na vlastní kůži.

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno studenta: Petr Jarolímek

Název práce: Kriminalita mladistvých

Studijní program / stud. obor:

Vedoucí práce: dr J.Toman

1. Rozsah práce

- 1.1 Počet stran celkem (bez 60)
- 1.2 Počet stran příloh 0
- 1.3 Počet titulů uvedených v seznamu literatury 29

2. Formální a jazykové požadavky

	1	2	3	4
2.1 Jazyková úroveň (pravopis, stylistika, práce s odborným jazykem)	X			
2.2 Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, dodržení normy ČSN ISO 690, teoretické zázemí autora)		X		
2.3 Úroveň formálního zpracování (členění práce, průvodní a poznámkový aparát, přílohy, grafika atd.)	X			

3. Metodika práce

	1	2	3	4
3.1 Adekvátnost použitých metod práce	X			
3.2 Využití empirických výzkumných metod				
3.3 Využití praktických zkušeností				
- ANO
- ANO

4. Obsahová stránka a přínos práce

	1	2	3	4
4.1 Přístup autora k řešení zadané problematiky (iniciativa, samostatnost, komunikace s vedoucím práce, originalita)	X			
4.2 Splnění cílů práce	X			
4.3 Vyváženost teoretické a praktické části, vzájemná návaznost jednotlivých kapitol a subkapitol	X			
4.4 Dosažené výsledky, odborný přínos a využitelnost práce v praxi		X		
4.5 Prezentace závěrů		X		

5. Otázky a náměty k diskuzi při obhajobě

Jakou techniku užil autor k získání informací pro sestavení případové studie?
Jaké proměnné zásadním způsobem ovlivňují statistiky o kriminalitě mladistvých?

6. Celkové hodnocení práce

6.1 Slovní hodnocení celkové úrovně a přínosu práce

Autor zpracoval ve své práci téma velmi diskutované a v médiích frekventované, které však nemá dostatek konzistentních odborných pramenů. Jednotlivé obory se v daném prostoru setkávají a opatrně nastiňují etiologické souvislosti. Nelze proto očekávat víc než obecné mapování tohoto prostoru s vyjádřením vlastního postoje k problematice. Snad větší důraz mohl být věnován právě individuálním aspektům, osobnosti delikventů. Trochu nešťastně vyznívá kapitola o ústavní výchově, zejména proto, že čerpá z ne zcela kompetentních zdrojů. Celkově přístup autora působí kompaktně a překvapivě zrale. Prokázal schopnost práce s literaturou, schopnost samostatné odborné práce.

6.2 Doporučení práce k obhajobě:

DOPORUČUJI

6.3 Navrhovaná klasifikace

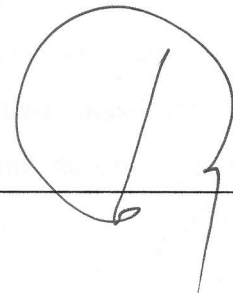
výborně

dle klasifikační stupnice:

1	2	3	4
výborně	velmi dobře	dobře	neprospěl/a

Datum: _____

Podpis: _____

Oponentský posudek na bakalářskou práci Petra Jarolímka *Kriminalita mladistvých* (PVSPS, 2008)

Autor napsal studii o kriminalitě mladistvých, která je zaměřena na řešení otázky, jaké jsou zdroje této kriminality - do jaké míry ji ovlivňuje genetická výbava či výchova. V první části vymezuje základní pojmy, druhá je stručným historickým pohledem na zkoumanou problematiku, třetí se zabývá výzkumy, které se zabývaly kriminogenními faktory; čtvrtá se zabývá výzkumem hormonů - testosteronem a serotoninem. Pátá kapitola je věnována rodině jakožto možnému původci rané delikvence, vlivu vrstevníků a médií, jakož i počítačových her - a vlivu ústavní výchovy na kriminalitu dětí a mladistvých. V šesté kapitole jsou uvedeny statistické údaje o vzdělanosti odsouzených mladistvých (vězení v Opavě a ve Všehrdech), dále pak statistiky zastoupení mužů a žen a nefrekventovanější kriminality. Sedmá kapitola je věnována trestům pro mladistvé, alternativním trestům a vlivu odsouzení na psychiku mladistvých pachatelů. V praktické části je uvedena vybraná kasuistika.

K práci lze uvést drobné připomínky:

- konstatování o tom, že Canterwallův výzkum je přesvědčivý důkaz (s. 27, s. 56) není šťastné: a) jednak lingvisticky, b) chybí popis výzkumu (tím je celé tvrzení bez jakékoliv informační hodnoty a věrohodnosti); podobná kategorická tvrzení ve zkoumané oblasti budí kritickou nedůvěru,
- podobně ne zcela šťastná je formulace, že sonda statického úřadu... ukázala, že "nejvyšší dosažený stupeň vzdělání rodičů uvězněných je spíše raritou" (s. 34)... Autor zřejmě chtěl říci, že mají pouze základní vzdělání, ale i žádné může být nejvyšší!
- formulace v závěru na s. 57 "je pravděpodobné, že dojde k růstu kriminality dívek" by měla být doložena nějakým výkladem (mimoходом z textu celé předchozí práce toto tvrzení nelze odvodit)
- na několika místech by textu prospěla pečlivější korektura.

V závěru autor konstatuje, že téma překračuje možnosti jeho bakalářské práce. Je otázkou, zda by se namísto uvedené kazuistické studie nedala nalézt kazuistiky dětí a mladistvých, které by celé téma dokreslily plastičtěji. Přesto lze říci, že autor se pustil do choulostivé problematiky; seznámil se se základní literaturou a výzkumy v této oblasti. Práce je napsána čtivě a respektuje požadavky na tento druh prací. Vzhledem k tomu, že autor splnil požadavky kladené na bakalářské práce, lze jeho práci doporučit k obhajobě.

doc. PhDr. Jaroslav Kořa

16.9.08